

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра пасторального богослов'я

Магістерська робота

**Виховання до відповідального батьківства у вченні Католицької
Церкви за понтифікату Папи Римського Івана Павла II.**

Студент 6-го курсу: Любомир Партика
Науковий керівник: о. Богдан Грушевський
доктор пасторального богослов'я

Львів 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. БАТЬКІВСТВО ТА МАТЕРИНСТВО – ОЗНАКА ХРИСТИЯНСЬКОГО ПОДРУЖЖЯ	7
1.1.Батьківство і материнство як Божий дар.....	7
1.2.Рівні духовного формування батьківства та материнства.	12
1.3.Вплив поведінки батька та матері на формування особистості дитини.	18
РОЗДІЛ 2. СВІДОМЕ І ВІДПОВІДАЛЬНЕ БАТЬКІВСТВО – ОСНОВА НАВЧАННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У СФЕРІ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї ...	25
2.1.Відповідальне батьківство - модель зрілості особистості батька та матері.....	25
2.2.Подружжя як підґрунтя для здійснення покликання до відповідального батьківства та материнства.	30
2.3.Батьки - перші та головні вихователі.....	35
РОЗДІЛ 3. ВИХОВАННЯ ЯК ПРАВО ТА ОБОВ'ЯЗОК ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА.....	42
3.1.Поняття виховання у відповідальному батьківстві	42
3.2.Виховання любові та пошани до батьків	50
3.3.Моральне та духовне виховання як невід'ємна частина відповідального батьківства.....	60
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73

ВСТУП

Сім'я є клітиною суспільства, місцем любові та прийняття, а також колискою народження та виховання особистості. Сім'я є добровільним вибором чоловіка і дружини, в якому вони освячуються та прямують до спасіння, якщо живуть згідно з Божою волею. Вибираючи подружній стан, чоловік та дружина беруть на себе певні обов'язки, а саме любити, бути чесними, вірними один одному, а також виконувати місію, яка пов'язана з народженням та вихованням дітей в родині.

У сучасному суспільстві, на жаль, ми часто зустрічаємося з гірким досвідом, коли сім'я опинилася під особливою атакою: пропаганда «вільного» способу життя, цивільних шлюбів, гомосексуалізму, контрацепції та абортів. Секуляризований світ навчає того, що насправді є обманом, оманною, сурогатом сімейного затишку та щастя. Молодими людям різними способами, зокрема, через фільми, рекламу, нав'язують культ задоволення, вигоди, кар'єри, розкоші, слави, легкого збагачення, тобто культуру споживацтва, яка, на жаль, призводить до егоцентризму та деградації.

Подібні погляди та часом викривлені переконання породжують неправильне розуміння покликання жінки, чоловіка, сім'ї та батьківства зокрема. Якщо особа не отримала в родині християнського виховання, якщо моральні норми не є принципом її життя, то можемо говорити про «зранену» людину, яка не зможе побудувати щасливої та повноцінної сім'ї. Адже, будучи заблуканою у питаннях моралі, совісті, духовних принципів, особа не зможе гідно виховати своїх дітей. Коли батьки не належно виконують свої батьківські обов'язки, не є відповідальними батьками, то це спричиняється до їх та їх дітей аморального життя.

Знаємо, що кожна дитина в очах Божих є особливою та улюбленою, такою ж вона має бути для своїх батьків. Батьки є руками Бога, тими, хто

приймає дитину, народжує, виховує її та відпускає дорослою у світ. Вони є видимою присутністю Бога на землі, Його руками і серцем. І разом з тим, батько і мати разом з дитиною отримали від Бога велику відповідальність за життя, здоров'я дитини та за її належне виховання.

Взаємна повага і любов, а також народження і виховання дітей є частиною Божого задуму щодо подружжя. Саме тому тема відповідального батьківства, виховання дітей у дусі християнської любові є важливою та актуальною. Адже сім'я ХХІ століття, яка піддається безлічі атак та навіть переслідувань, повинна звернутися до першоджерела – Бога і знайти опору для подальшого життя у Божому Слові, Правді та вченні Католицької Церкви.

Учительський Уряд Католицької Церкви, бачачи загрози, які нависли над сімейними цінностями у суспільстві різних культур, намагається повернути родині первинну святість Божого задуму. З цією метою Церква звертає до люду Божого ряд документів на захист сімейних цінностей: енцикліки, листи, заклики. У них Католицька Церква представила чітко та однозначно вчення щодо статевої та подружжя у дусі Євангельських правд про людину. У цих повчаннях Церква як Добра Мати опікується святістю сімейного життя та подає дороговкази, котрі допоможуть християнському подружжю гідно виконувати місію народження та виховання дітей.

Відповіддю на проблеми статевого виховання, подружнього життя та відповідального батьківства стали ряд документів II Ватиканського собору, Апостольське повчання Іванна Павла II, Енцикліка Папи Івана Павла II *Evangelium vitae*, Лист до сімей Івана Павла II та інші. У них бачимо незмінність голосу Церкви, яка акцентує на нерозривності, єдності та святості християнського подружжя.

Дана робота ставить перед собою завдання висвітлити зміст питання сім'ї, її виховного значення, а також особливості процесів морального родинного виховання. Також особливо підкреслено важливість виховання до відповідального батьківства, адже дитина навчається, бачачи добрий приклад батьків.

Метою дипломної (магістерської) роботи є аналіз змісту християнського розуміння відповідального батьківства згідно вчення Католицької Церкви. Тож у поданій роботі буде спроба розкрити зміст поняття християнської сім'ї, виокремити роль батьків у вихованні дітей, визначити їхні завдання, а також описати важливість християнського виховання у сім'ї у світлі науки Католицької Церкви.

Об'єктом дослідження будуть документи (енцикліки, конституції, декларації, апостольські повчання, папські листи), які видав Учительський Уряд Католицької Церкви за понтифікату Папи Івана Павла II, тобто у II половині XX століття. У цьому дослідженні буде спроба знайти зміст, суть та межі християнського поняття відповідального батьківства.

Методом даного дослідження є вивчення та опрацювання документів про сім'ю, родину та християнське виховання, які видала Католицька Церква за понтифікату Папи Івана Павла II. Робота полягатиме в дослідженні суті, засад та принципів відповідального батьківства. Спробуємо дати характеристику, аналіз вивчених матеріалів з даної теми та зробити синтез друкованих джерел щодо питання відповідального батьківства.

Структура даної роботи складається із вступу, висновків, трьох розділів та списку використаної літератури. Кожен розділ роботи містить у собі три частини. Перший розділ розкриває питання батьківства та материнства як ознаки християнського подружжя. Зокрема, йдеться про батьківство і материнство як Божий дар та про вплив поведінки батька та матері на формування особистості дитини. У другому розділі розповідається про питання свідомого і відповідального батьківства, яке є основою навчання Католицької Церкви у сфері інституту сім'ї. У частинах розділу розкривається суть відповідального батьківства, також говориться про подружжя як підґрунтя для здійснення покликання до відповідального батьківства та материнства. У цьому ж розділі йдеться також про батьків як перших та головних вихователів дитини. Третій розділ даної роботи досліджує тему виховання у відповідальному батьківстві. Тут буде розкрито поняття виховання дітей у контексті

відповідального батьківства, виховання любові та пошани до батьків та представлено тему важливості морального та духовного виховання.

Сім'я є клітиною держави, суспільства, а діти є майбутнім Церкви та світу. Тому надзвичайно важливо, яким є виховання дітей у сім'ї, бо від цього залежить добробут та розвиток людства, його сьогодення та прийдешнє.

РОЗДІЛ 1

БАТЬКІВСТВО ТА МАТЕРИНСТВО – ОЗНАКА ХРИСТИЯНСЬКОГО ПОДРУЖЖЯ

1.1. Батьківство і материнство як Божий дар.

Тема батьківства широко розкривається у вченні Папи Римського Івана Павла II. У «Листі до сімей» Понтифік ставить питання, що таке є сім'я та які її важливі функції, а також описується важливий елемент єднання двох осіб¹. Важливо насамперед зрозуміти, хто є людина та яка її місія і покликання. Як знаємо, впродовж історії людство завжди ставило питання про своє походження, власне тому Папа Іван Павло II, роздумуючи над сенсом людини, бере за основу Святе Письмо, в якому найглибше та найсокровенніше описується елемент творення людини. Передовсім слід сконцентрувати увагу на книзі Буття, яка вводить нас у світ творення людини, де Бог благословляє людину, дає їй велич і достоїнство бути Своїм образом слави та закладає важливу місію плідності та любові. Іван Павло II говорить, що:

Перед створенням людини Творець немовби заглиблюється у Себе самого, для того, щоб знайти взірць і натхнення у таємниці власного Буття, яке вже тут розкрилося як божественне «Ми». З цієї таємниці, через акт творення, людина приходить на світ².

Господь є творцем людини, та завдяки Йому людина приходить у цей світ. Святе Письмо подає нам, що «Бог сотворив людину на свій образ» (Бут 1,26). У цьому бачимо глибину любові Бога до людини, адже ніхто раніше не мав у собі Божої подобі, лише людина отримала особливий вінець слави. «Бог творить

---

¹ Іван Павло II, «Лист до сімей» Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї 1994 року // Цивілізація любові, Київ 1994, 16.

² Лист до сімей // Цивілізація любові, 6.

людину на свій образ і подобу»³. Бачимо у текстах, що людина є вершиною творіння, адже вона створена на землі, маючи походження від самого Бога. Святий Іван Павло II, роздумуючи у апостольському листі «*Mulieris-dignitatem*» про створення людини говорить:

Саме цей короткий текст вміщає основні антропологічні правди: людина є вершиною всього сотвореного у видимому світі; людський рід, що бере початок від чоловіка і жінки, увінчує діло створення: обоє є людськими істотами, як чоловіка та жінки, обоє створенні на образ і подобу Божу, цей образ подібності властиві людині чоловікові і жінці як подружжю і батькам передається їхнім потомкам⁴.

Господь дає людині владу бути володарем на землі, але також Бог вимагає відповідальності від людини за її вчинки. «Людям Бог навіть дає можливість добровільно брати участь у Його Провидінні, довіривши їм відповідальність «підпорядкувати» землю і «панувати» над нею»⁵. Бачимо, наскільки Бог полубив людину, довіривши їй місію панування. Однак є ще одна не менш відповідальна місія перед людиною, яку Господь їй дає через Святе Письмо - «Будьте плідні й множтеся» (Бут.1:28). Бог благословляє людину великим даром плідності, показуючи мету та покликання людини. «Людське батьківство і материнство, попри свою біологічну подібність до батьківства і материнства інших живих істот у природі, присутньо і унікально подібні до Бога»⁶. Отож, саме так формується батьківство та материнство, як єдність двох осіб чоловіка та жінки, у вченні Івана Павла II. На означення цього призначення людини, Папа Римський використовує вислів «*communio personarum*» як сопричастя між двома особами⁷. Понтифік говорить, що людина покликана до «подружнього сопричастя, яке Другий Ватиканський Собор описує як «союз», в якому чоловік і жінка «взаємно віддають себе та

³ Іван Павло II, Апостольське післясинодальне повчання *Familiaris consortio* // *Цінне добро подружжя і сім'ї*, Львів 2008, 7.

⁴ Іван Павло II, Апостольський лист *Mulieris-dignitatem* // *Образ і подоба Бога*, [PDF], Львів 1995, 14.

⁵ Синод єпископів УГКЦ, *Катехизм Католицької Церкви*, Львів 2002, 307.

⁶ *Лист до сімей* // *Цивілізація любові*, 6.

⁷ *Лист до сімей* // *Подружній союз*, 13.

приймають один одного»⁸. Можемо побачити, що людині притаманний стан дарування, тому що вона може розуміти себе і керує своєю поведінкою. Через те людина здатна до спілкування з іншими особами.

Отож, «*communio*» - це термін, який вживається на позначення комунікації між Богом і людиною та між людьми. Під терміном «*communio personarum*» розуміємо сопричастя осіб. У цьому, визнаючи абсолютну трансцендентність Творця щодо Його творінь, ми також можемо побачити особливу подібність сім'ї і Божого «Ми». Тільки особи здатні жити у «сопричасті»⁹. Звертаючи увагу на документи II Ватиканського Собору, а особливо на пастирську конституцію «*Gaudium et spes*» («Радість і надія»), можна побачити цю важливу рису дарування себе іншій особі та запрошення у подружнє життя двох осіб. Варто зауважити, що відкритість - це процес плідності чоловіка та жінки¹⁰. Документи II Ватиканського Собору говорять нам, що «людина, яка є самотнім створінням на землі, яке Бог створив задля нього самого, не може вповні віднайти себе, як тільки щирим даруванням себе самої»¹¹. Отож, з цих слів можемо зрозуміти, що людина розкриває і знаходить своє покликання тільки у єдності та любові з іншою людиною, розкриваючи дар плідності, яку дарує Господь у Святій Тайні Подружжя. Єднання чоловіка і жінки у любові дарує нову людську особу. Катехизм Католицької Церкви подає, що «мета подружнього життя є сопричастя чоловіка і жінки в любові, щоб перебуваючи в ній, ще більше пізнавали Бога, який є Любов'ю, і щоб в його любові їхня любов була плідною»¹². Кожна людина із свого існування та покликання прагне до «сопричастя з іншими людьми і до дарування себе іншим»¹³. З цього принципу розуміємо важливість гармонійного єднання між

⁸ Харківський екзархат УГКЦ, *Лекції приготування молодих пар до прийняття Святої Тайни Подружжя* // <http://ugcc.kharkiv.ua/lektsiyi-prigotuvannya-molodih-par-do-priinyattya-svyatoyi-tayni-podruzzhzha/> (20.08.2019).

⁹ *Лист до сімей // Подружній союз*, 13.

¹⁰ Іван Павло II, Енцикліка *Evangelium vitae*, [PDF], 5.

¹¹ Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я, *Від Humanae vitae до Donum vitae* / <http://zdorovia.ugcc.org.ua/vid-humanae-vitae-do-donum-vitae/>.

¹² Синод єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 155.

¹³ Папська Рада «*Справедливість і мир*», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Родина як життєва важлива клітина суспільства*, Київ: 2008, 143.

чоловіком та жінкою, яке проявляється у *подружжі* як доповнення один одного. «У святому таїнстві Подружжя Церква благословить покликаних Христом чоловіка і жінку на створення «домашньої церкви» – християнської сім'ї.»¹⁴ Саме у подружньому житті Христос немов би виходить назустріч до чоловіка та жінки, запрошуючи їх духовно збагатитися у тайні Євхаристії, та веде їх дорогою любові. Адже де немає егоїзму, а перебуває справжня віддана любов, «що об'єднує разом і Боже, і людське, веде подругів до свободного й взаємного дарування себе самих, виявлюваного і ніжністю почуттів і ділами та проникає все їхнє життя»¹⁵. Отож, важливим елементом подружжя є запросити Бога до співучасті творення нового життя. І саме жертвна та віддана любов осягає плідність. Отож, розуміємо, що Бог є творцем батьківства, бо саме він є тим, хто має цю безкорисливу любов.

У Новому Завіті Христос «об'являє первісну правду про подружжя». Він є той, хто відкриває безкорисливий дар самопожертви та любові. Тому чоловік та жінка повинні розуміти, що саме Христос є тим, хто подає у Святій Тайні Подружжя цей величезний дар безкорисливості. Папа Іван Павло II також наголошує, що майбутні батьки усвідомлюють, що вони «викуплені», придбані дорого, ціною крові Христа, якою вони причащаються. Богослужбовим вінцем шлюбного обряду є Євхаристія, жертва Самого Христа. Син Божий віддав своє життя як великий дар на хресті, щоб нас відкупити та подарувати нам життя, тим самим показуючи приклад саможертви, який і ми повинні наслідувати у Тайні Подружжя¹⁶. Адже, «коли чоловік і жінка в шлюбі взаємно дарують і приймають один одного в єдності «однієї плоті», то логіка щирого дару самого себе стає частиною їхнього життя»¹⁷. Бачимо, наскільки важливо є дарувати себе іншим, адже цим виконується місія людини, яка закладена Богом при

¹⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», 154.

¹⁵ II Ватиканський Собор, Душпастирська конституція про церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*, Львів 1996, 559.

¹⁶ *Лист до сімей // Подружній союз*, 17.

¹⁷ *Лист до сімей // Подружній союз*, 16.

творенні світу. Тому батьківство - це Божий дар, і кожна людина у глибині свого серця повинна прийняти цей дар як щось особливе.

У новонародженій дитині реалізується загальне благо сім'ї. Подібно до того, як загальне благо подружжя виконується в подружній любові, коли-небудь готовій давати і приймати нове життя, так і спільне благо сім'ї виконується через ту саму подружню любов, яка втілена в новонародженій дитині¹⁸. Бачимо, наскільки важливим є народження дитини, адже подружня любов є великим благом та реалізацією сім'ї. «Подружній союз, який відкриває подружню пару до триваючого сопричастя любові і життя, звершується, повністю і в особливий спосіб, дітонародженням»¹⁹. Власне розуміємо, що Господь кличе кожную людину до життя у любові та нагороджує її великим даром бути батьками та продовжувати життя на землі народженням дитини.

«Зародження нового життя є водночас початком нового етапу в житті чоловіка і дружини: вони стають батьками»²⁰ і саме «даруючи подружжю привілей і велику відповідальність батьківства, Бог дає їм ласку належно нести свою місію»²¹. Батьківство є великим даром Бога, через який людина уподібнюється Творцеві. «Народжені ними діти, збагачуючи і поглиблюючи подружнє сопричастя батька та матері, повинні зміцнити цей союз»²². Бачимо, що народження дітей також позитивно впливає на шлюб та укріплює цей союз, даючи йому Боже благословення. Таким чином, чоловік та жінка реалізують вповні свою чоловічість та жіночість, свою особовість – сотвореність на образ Божий – тільки тоді, коли вони передають далі отриманий від Бога дар життя, стаючи батьком та матір'ю і тим беручи участь у Божому отцівстві²³.

Бог, передавши людині образ і подобу та вдихнувши у неї життя, також дарує їй цей дар - передавати нове життя, творити нове життя. Адже

¹⁸ Лист до сімей // *Безкорисливий дар самого себе*, 27.

¹⁹ Лист до сімей // *Подружній союз*, 15.

²⁰ Кришталь Г., *Етика статевої і подружнього життя*, Львів 2009, 202.

²¹ Папська рада у справах сім'ї, *Правда про людську статевість та її суть*, «б.м» 1995, 37.

²² Лист до сімей // *Подружній союз*, 15.

²³ Християнин і світ. *Божий дар батьківства та деградація чоловічості* // <http://xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/202-bozhyj-dar-batktivstva-ta-degradacija-cholovichosti> (18.09.2008).

«народження дитини – благодатний Господній дар, вінець подружнього життя, справжнє диво і нагорода для люблячих чоловіка і дружини»²⁴. У Свято Письмі, а саме у Псалмах описується важливий дар батьківства та материнства як щось особливе, як Боже благословення. «Ось і діти – насліддя від Господа ; нагорода від Нього – плід утроби» (Пс. 126, 3). Дар батьківства є особливим, бо саме так до нас промовляє Господь. «Жона твоя в домі твоїм як родюча лоза виноградна. Сини твої, як паростки дерева оливкового, навколо трапези твоєї. Ось так буде благословенний чоловік, що боїться Господа. Нехай благословить тебе Господь... щоб побачив ти дітей синів твоїх» (Пс. 127, 3-6).

1.2. Рівні духовного формування батьківства та материнства.

Людина є передусім найвищим витвором Бога, в якій спочиває завдаток «образу і подоби» Божої (Бут 1, 26-27). Варто зауважити, що цей образ і подібність до Бога, які є властиві людині, чоловікові та жінці, як подружжю й батькам, передається їхнім потомкам²⁵. «Будьте плідні й множьте, і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі» (Бут. 1, 28). А отже, на думку Папи Римського Івана Павла II, «творець довіряє це, властиве *панування* над землею саме людському родові, усім людям, усім чоловікам й усім жінкам, які черпають свою гідність і покликання зі спільного початку»²⁶. І саме людина завдяки Божому промислу є покликана до творення спільноти, якій є передусім властиве «сопричастя» осіб. Окрім того, Господь наділив людину свобідною волею та розумом, тобто заклав у ній здатність до аналітичних та пізнавальних здібностей. Таким чином, це є причиною того, що людина може зробити взаємний, свідомий та повністю вільний від будь-яких побічних впливів вибір

²⁴ Українська православна церква. *Дитина – дар Божий* // <http://alexandriaeparhia.org.ua/ru/%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9> (20.09.2007).

²⁵ Іван Павло II, *Про гідність і покликання жінки. Апостольський лист Святішого Отця Івана Павла II з нагоди Марійського Року*, [PDF], Львів 1995, 14.

²⁶ Див. Іван Павло II, *Про гідність і покликання жінки. Апостольський лист Святішого Отця Івана Павла II з нагоди Марійського Року*, 14.

щодо свого існування²⁷. Адже, «Господь покликаючи людину до буття, кличе її з любові і одночасно до любові»²⁸. Тому, на думку Івана Павла II, Бог, створивши людину на Свій образ, записує в людській природі чоловіка та жінки оте покликання до творення взаємної любові у спільності їхніх взаємних стосунків, а отже, наділяє та вкладає у їх буття здатність й відповідальність за ту любов і спілкування²⁹. Тому доказом того, що подружжя є створене Богом, вказують слова із *Святого Письма* у книзі Буття про те, що «чоловіком та жінкою створив їх» (Бут. 1: 27). З огляду на те, що Господь творить їх разом, і чоловіком, і дружиною, розуміємо, що «вони є бажані Богом одне для одного»³⁰. Саме ці слова із книги Буття надихнули певним чином Івана Павла II на ствердження думки, що першим і основним виміром людського покликання є подружжя, в якому відтворюється Божий творчий задум створити їх «обох» разом. Людина є покликана до міжособової спільності³¹, тобто до взаємного спілкування, яке передусім полягає у спільності, нерозривності. Важливо зауважити, що Іван Павло II великий акцент ставить на понятті «любові» як важливого чинника та фундаменту існування подружжя. Тільки любов може подолати усі перешкоди, які зустрічаються на сімейній ниві життя. Понтифік наголошує на тому, що «любов починається в сім'ї, адже батьківство і материнство само по собі є особливим підтвердженням тої любові дарованої Творцем, дозволяючи відкрити її розмір і первісну глибину»³². Таким чином, любов слугує чинником, яка зі самої своєї природи вимагає взаємної поваги від подружньої пари, єдності і нерозривності їхньої особистої спільності, яка охоплює усе їхнє життя.³³ «Так що вони вже не двоє, лиш одне тіло» (Мт. 19, 6; Пор. Бут. 2, 24). Відтак, Папа Римський наголошує, що «вони покликані

²⁷ Див. Іван Павло II, *Про гідність і покликання жінки. Апостольський лист Святішого Отця Івана Павла II з нагоди Марійського Року*, 14.

²⁸ Іван Павло II. *Сімейне співжиття // Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 20.

²⁹ Див. *Сімейне співжиття // Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 15.

³⁰ *Катехизм Католицької Церкви*, 65.

³¹ *Про гідність і покликання жінки*, 21.

³² Див. Іван Павло II. *Сімейне співжиття. Апостольське після синодальне повчання Вселенського архієрея Івана Павла II*, Львів 2008, 119.

³³ Провінція святого Миколая ЧСВВ, *Свята Тайна Подружжя: подружжя у Божому задумі // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/svyati-tayny/1454-sviata-taina-podruzzhia>* (14.04.2015).

зростати без перерви у своїй спільності через щоденну вірність шлюбній обітниці взаємного цілковитого дару»³⁴. Таким чином, «ця людська спільність підтверджується, очищується й завершується через єдність в Ісусі Христі, даній через Таїнство Подружжя. Вона поглиблюється через життя спільної віри і через Євхаристію, яку спільно подружжя приймає»³⁵. Книга Буття допомагає нам зрозуміти глибшу правду про те, що встановлення сім'ї як чогось ширшого у своєму значенні відбувається через подружжя. Оскільки подружжя реалізує Божий Промисел до творення союзу між чоловіком та жінкою, який виражається у їхній єдності, «їхня єдність не закриває їх у собі, а відкриває їх до нового життя і до нової особи. А отже, «коли з подружнього єднання двох народжується нова людина, то приносить вона в світ особливий образ і подобу самого Бога»³⁶.

Однак потрібно звернути увагу на те, що «подружжя єдність вимагає пошанування і вдосконалення справжньої особової суб'єктивності обох. Не може жінка ставати предметом чоловічого панування і володіння»³⁷. Властиво, ця роль спільників Бога, котрий передає свій образ новій істоті через «єднання двох», становить велич та гідність подружжя, готового «співдіяти з любов'ю Творця і Спасителя, який через них щодня звеличує і збагачує свою сім'ю»³⁸. «Рівна особиста гідність, яку треба визнати за дружиною і чоловіком у взаємній і повній любові, з усією ясністю виявляє єдність подружжя, підтвержену Господом»³⁹. Батькам важливо розуміти, що вони не лише можуть дарувати життя істоті, подібній до них самих, яка буде «кість від їх костей і тіло від їхнього тіла» (див. Бут 2,23), а також буде образом і подобою Бога, тобто особою»⁴⁰. Ба йдеться про щось більше, адже Іван Павло II наголошує, що в «єдності двох» чоловік і жінка від самих початків свого існування мають

³⁴ *Сімейне співжиття // Завдання християнської сім'ї*, 25.

³⁵ Провінція святого Миколая ЧСВВ, *Свята Тайна Подружжя: подружжя у Божому задумі* // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/svyati-tauny/1454-sviata-taina-podruzzhzia> (14.04.2015).

³⁶ Іван Павло II, Енцикліка *Evangelium Vitae*, Ватикан 1995, 25.

³⁷ *Про гідність і покликання* 35.

³⁸ Див. *Gaudium et Spes*, 50.

³⁹ *Gaudium et Spes*, 49.

⁴⁰ *Лист до сімей // Цивілізація любові*, 10.

завдання не лише бути «разом» чи «поряд», але також покликані до того, щоб існувати взаємно «одне для одного»⁴¹. Більш виразні слова можемо знайти у Книзі Буття: «полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом» (Бут 2,24). Папа Римський наголошує, що «у подружжі чоловік і жінка поєднані так міцно, що – за словами Книги Буття – стають «одним тілом» (Бут 2,24)⁴². Таким чином, ці слова стають доказом того, що людина передусім потребує жити у спільноті та для спільноти⁴³. Тобто, спільнота твориться через людину, і завдяки людині відбувається процес єдності та довершеності спільноти. «Окрім того ця здатність, яка характерна людині як особі має одночасно духовний та тілесний вимір. Властиво через це й чоловік та жінка здатні до формування «спільноті осіб» у подружжі»⁴⁴. На думку Івана Павла II, ця здатність є передусім виявом Божого дару даного людині, оскільки, «коли вони поєднуються один з одним у подружньому союзі, як «одне тіло», то їхня єдність повинна бути одночасно єдністю у *правді і любові*, віддзеркалюючи таким чином зрілість, притаманну людським істотам, створеним на образ і подобу Божу»⁴⁵. Тому це веде нас до усвідомлення, що «батьківство – це подія, через яку сім'я, яка вже утворилася через подружній союз, сповнюється «у повний та особливий спосіб»⁴⁶. А отже, «материнство обов'язково означає батьківство, а батьківство в свою чергу означає материнство. І це є результатом двоїстості, якою Творець «від початку» обдарував людську істоту»⁴⁷. Адже подружня спільність, яка виражається через спілкування та взаємне дарування один одному, є передусім виявом їхньої спільної любові, яку вони покликані розвивати та взаємодоповнювати, щоби таким чином вповні реалізувати закладений Богом у них внутрішній потенціал до творення *спільноти*. Бо «любов, у своїй найглибшій дійсності, в істотному

⁴¹ Про гідність і покликання жінки, 18.

⁴² Лист до сімей // Цивілізація любові, 9.

⁴³ Див. А. Свідеркувна. Розмови про Біблію: Старий Завіт, 54.

⁴⁴ Лист до сімей // Єдність двох, 18.

⁴⁵ Лист до сімей // Єдність двох, 18.

⁴⁶ Лист до сімей // Молитва, 7.

⁴⁷ Лист до сімей // Любов і дбання про усі сім'ї, 8.

розумінні є даром, та покликана вести подругів до взаємного *пізнання*, роблячи таким чином їх *одним тілом*»⁴⁸. Оскільки любов творить найглибше і найголовніше ядро сім'ї, «подружжя є тим стосунком, у якому особи є одна для одної об'єктом любові і повністю віддають себе одна одній»⁴⁹. Саме тому у Святому Письмі подружжя є прообразом стосунків душі і Бога. Адже воно існує заради чудесного поєднання двох осіб у любові, заради любові. Тому подружжя є унікальним типом любові, можливим лише для двох, вона поєднує їх у винятковому *я-ти-спільноту*. Попри те, подружжя, згідно з Божим даром, є основою ширшої спільноти – родини. Бо ж сама установа подружжя і подружня любов покликанні до народження і виховання потомства, що є їх звершенням⁵⁰. А отже, «ця відповідальність не може слугувати виправданням егоїстичної замкнутості, а мусить спонукати до щирої згоди подружжя продовжувати людське життя»⁵¹. З огляду на це, тільки людина як *особа* є здатна до життя в спільноті. Саме завдяки цій здатності людина може творити спільноту з іншими, передусім спільноту в розумінні сопричастя осіб⁵². Оскільки «свій спільнотний характер, більше того, свою властивість «спільності», сім'я бере з фундаментальної спільності подружжя, яка триває у дітях»⁵³, це є підставовим фактом того, що у природі самої людини є закладена здатність до подружнього життя, з якого передусім і твориться спільнота, що покликана до комунікації та взаємодоповнення. Тому найвища подружня любов, наслідком якої є «єдність двох», а відтак взаємна повага і вся сутність сімейного життя, що з цього випливає, прямує до того, щоб, не забуваючи інших важливих цілей, члени подружжя були налаштовані до відважної співпраці з любов'ю Творця і Спасителя, який прагне через них поширювати й збагачувати Свою родину⁵⁴.

⁴⁸ *Сімейне співжиття // Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 20.

⁴⁹ Інститут родини та подружнього життя, Бюлетень № 1, Львів 2000, 15.

⁵⁰ Див. *Сімейне співжиття // Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 19.

⁵¹ Папська Рада «Справедливість і мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Родина як життєва важлива клітина суспільства*, Київ 2008, § 232.

⁵² Див. *Сімейне співжиття // Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 20.

⁵³ *Лист до сімей // Єдність двох*, 19.

⁵⁴ Див. *Gaudium et Spes*, 50.

У подружжі особа отримує основу, можливість для здійснення покликання до батьківства та материнства. Також варто зауважити, що батьківство та материнство починається ще задовго до зачаття нового життя у подружжі. «Про дану категорію як батьківства та материнства можемо говорити з моменту висловлення шлюбної обітниці. Тому вона знаходить своє підтвердження в подружній любові та в батьківській відповідальності»⁵⁵. Любов чоловіка до жінки, а жінки до чоловіка не може не бути пристрасною, однак повинна постійно прямувати до того, щоб якнайбільше спиратися на зичливість⁵⁶. Вона повинна до цього передусім прямувати у кожному стані і прояві їх спільного існування.

Отже, потрібно зацентувати увагу на те, що батьківство у своїй суті є доповненням материнства, і навпаки, материнство є доповненням батьківства. А відтак обов'язки, які накладаються на подружжя через певний період часу від народження дитини до її виховання збільшуються, де таким чином і збільшується роль батьківства та материнства у виховному процесі. Варто зазначити, що «людське материнство та батьківство набирають свого сенсу тільки тоді, коли ми зрозуміємо заключене у Пресвятій Трійці Батьківство Бога, Синівство Ісуса і Любов Отця з Сином, яка їх еднає, і яка є Святим Духом»⁵⁷. Тому передусім слід підкреслити, що відкритість на дар батьківства – це нове народження разом із дитиною, поширення та поглиблення взаємної любові, готовність прийняти нову людину як дар. А отже, батьківство становить повноту подружжя, дозволяє подругам пережити всі виміри сатисфакції, що впливають певним чином із їх участі в подружній спільноті⁵⁸. Адже для нормального розвитку дитина потребує і матері, і батька, тому материнство і батьківство є тим завданням, яке їм обом необхідно реалізувати. Плідність

⁵⁵ Стрийська єпархія УГКЦ, «Крокуючи до шлюбу», *Покликання до відповідального батьківства як суттєва риса християнського подружжя*, Дрогобич 2015, 170.

⁵⁶ Вісник інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5: *Сімейні взаємини*, Львів 2006, 19.

⁵⁷ Вісник інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5: *Сімейні взаємини*, 9.

⁵⁸ Див. Вісник інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5: *Сімейні взаємини*, 11.

подружньої любові поширюється на плоди морального, духовного і надприродного життя, що їх батьки через виховання передають своїм дітям.⁵⁹

1.3. Вплив поведінки батька та матері на формування особистості дитини.

Важливим та відповідальним завданням сім'ї є народження дитини. Варто зауважити, що «народження дитини, це передусім глибоко людська і вельми релігійна подія, адже вона освячує подружжя, яке є «одним тілом» (пор. Бут. 2, 24), присутністю самого Бога»⁶⁰. Власне, через це сім'я отримує важливу місію збереження та передавання любові. Святий Іван Павло II у своїй енцикліці «*Familiaris consortio*» говорить, що «Внутрішнім началом, повсякчасною наснагою й останньою метою такого завдання є Любов. Як без Любові людина не є спільнотою осіб, так само без любові сім'я не може жити, рости і вдосконалюватися як спільнота осіб»⁶¹.

Відтак, уже з початків новонароджена дитина віддає себе своїм батькам вже самим фактом приходу на цей світ, тобто вповні уповає на їхню роль у формуванні її особистості, торкаючи її тілесний та духовний вимір. Адже те, що «дитина набуває в сім'ї, вона зберігає протягом усього свого життя. Бо саме в сім'ї закладаються основи особистості дитини і до поступлення у школу, вона вже сформована як особистість»⁶². Цілком зрозуміло, що можливість гідно виконувати роль вихователя є лише в тому випадку, якщо батьки зуміють стати у своїй поведінці зразком для своїх дітей, адже саме любов та взаємоповага в родині дає дітям можливість упевнитись в тому, що християнський ідеал сім'ї дійсно є реальністю, втіленою в житті їх батьків⁶³. З цього факту випливає та певним чином постає не менш важливе завдання батьків, а саме виховання як

⁵⁹ Див. *Gaudium et Spes*, 47.

⁶⁰ Іван Павло II, Енцикліка *Evangelium vitae*, [PDF], 25.

⁶¹ *Сімейне співжиття // Любов – початок і наснага спілкування*, 24

⁶² С. Жук. *Образ батьків та образ Бога у студентів // Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5; Сімейні взаємини*. Львів 2006, 78.

⁶³ Див. С.В. Скрипніков, *Основні принципи католицького сімейного виховання // «Наука. Релігія. Суспільство»*, [PDF], 162.

певний процес формування особистості дитини. Адже подружжя має старатися передусім про зразкове виховання дітей, яке стосується не тільки тілесного, а й духовного виміру. Варто зауважити, що «справжнє виховання має на меті становлення людської особистості з огляду на її найвищу ціль і одночасно на благо суспільства, членом якого є людина і в обов'язках якого вона, ставши дорослою, братиме участь»⁶⁴. Адже в процесі виховання покликанням батьків як інституту сім'ї є розвивати дитину в усій повноті її особистої гідності й у всіх вимірах, включаючи суспільний⁶⁵. Батьки є першими вихователями і педагогами, які закладають первинні основи, творять певну площину стосунків, з раннього дитинства формуючи як духовний, так і душевний світ дитини. Важливо зауважити, що «виховання є передусім обдаруванням збоку обох батьків: разом вони передають зрілу людськість новонародженій дитині, яка, в свою чергу, обдаровує їх новизною і свіжістю людськості, яку вона принесла з собою у світ»⁶⁶. Уповні розвинути свою людськість можна тільки у сім'ї. Таким чином, будучи вчителями людськості для власних дітей, батьки самі навчаються тієї людськості⁶⁷. У вихованні дитини передусім важливим є приклад обох батьків, який найбільше проявляється у відповідальному батьківстві. «Батьківство та материнство – це два взаємодоповнюючі чинники у структурі родини, і кожен з них здійснює властиву їм функцію у психологічному народженні та розвитку людини, а також у сфері її релігійності»⁶⁸. Спільна діяльність батьків у процесі виховання дитини, зокрема у формуванні її особистості, є передусім позитивним моментом як для дитини, так і для батьків, оскільки цей процес стимулює певним чином їх до того, щоб проводити більше часу одне з одним, дарувати любов у їхніх стосунках. «Мати, яка цінує своє материнське покликання і своє місце в сім'ї, дуже допомагає

⁶⁴ II Ватиканський собор, Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationi*, Львів 1996, 297.

⁶⁵ Див. С.В. Скрипніков, *Основні принципи католицького сімейного виховання* // «Наука. Релігія. Суспільство», [PDF], 163.

⁶⁶ Іван Павло II. «Лист до сімей» // *Безкорисливий дар самого себе*, 31.

⁶⁷ Див. Іван Павло II. «Лист до сімей» // *Безкорисливий дар самого себе*, 31.

⁶⁸ О. Яремко. *Образ батьків та образ Бога у студентів* / Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5; Сімейні взаємини. Львів 2006, 136.

розвинути якості жіночості і материнства у своїх доньок і певним чином подає виразний, сильний і благородний приклад жіночості для своїх синів⁶⁹. Слід зауважити, що вплив матері на розвиток дитини є чи не найбільшим, бо саме такий баланс дитини, як нервовий і духовий, найперше від неї залежний. Адже саме звідси починається розвиток майбутнього типу дитини як дорослої людини.

Однак вартує знати, що «людина народжується тільки з потенційним даром особистості, а саму свою специфічну особистість, – свій характер і свою вдачу виробляє під впливом батька-матері та решти членів родини»⁷⁰. Однак батько своєю великодушністю, відданою працею і свідченням зрілого християнського життя має бути взірцем для своїх синів та формувати повагу та захоплення у своїх доньок. Тому слід наголосити, що любов між батьком і матір'ю має дуже великодушний вплив на дітей, адже діти таких батьків почувуються у безпеці, духово задоволені й, передовсім, у них забезпечена емоційна потреба любові. Це однозначно сприяє не тільки їхньому духовному розвитку, а й фізичному здоров'ю. Тому там, де між батьком і матір'ю домінує негатив, діти передовсім немовби ізольовані, вони відчують брак любові, перебувають у постійному напруженні, у них присутній певний страх, адже нема бажаного родинного захисту й добробуту.⁷¹ У «Листі до сімей» Іван Павло II, опираючись на досвід, стверджує, яку важливу й передусім необхідну роль відіграють батько і мати у вихованні своїх дітей. Подружжя має дотримуватись моральних норм і плекати сімейні цінності, щоб людина, «яка народилася і виросла в такій сім'ї, змогла без вагання ступити на дорогу добра, вписану в її серці...»⁷². Адже кожен народжений і вихований у сім'ї – це потенційний скарб, який необхідно прийняти з відповідальністю, щоб він не

⁶⁹ Див. Папська рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть. Дороговкази для виховання в сім'ї. Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*. Львів: Колесо 2008, § 59.

⁷⁰ УГКЦ, *10 порад священика батькам* // <https://cerkva-vnls.lviv.ua/10-porad-batkam-vid-svyashhenika-pro-vihovannya-ditey/> (31.01.2017).

⁷¹ Сімейне життя // *Задум Божий про подружжя і сім'ю*, 15.

⁷² *Лист до сімей* // *Сім'я – шлях Церкви*, 4.

зменшився і не був втраченим, тобто не був приречений на загибель, а навпаки – досягнув більш зрілої людськості завдяки відкритості на цей дар батьків⁷³.

Для сім'ї важливою є атмосфера любові, повага та довіра один до одного, милосердя, взаємність, що необхідні для гармонійного розвитку особистості дитини від самої появи її на світ. Адже для того, щоб природні почуттєві зв'язки, які існують між дітьми та батьками, були позитивними найбільшою мірою, батьки мають «почесну першість у здійсненні спокійної статевої рівноваги та у встановленні стосунків довіри і діалогу зі своїми дітьми у спосіб, відповідний до їхнього віку та розвитку»⁷⁴. Окрім того, звертаючи увагу на питання важливості материнської та батьківської любові у процесі виховання, розуміємо, що любов у цей час немовби перетворюється на душу. Адже основою розвитку морально вихованої особистості є саме любов батьків. Дитина, яку люблять батьки, відчуває себе впевненою, бажаною, немовби у безпеці та опіці. Відтак вона не боїться відкривати для себе світ у всій його проекції, інших людей, у неї таким чином не виникає труднощів при спілкуванні, вона виявляє належну повагу до інших, легко взаємодіє з іншими, і не лише сама адаптується до середовища, але й адаптує його до себе⁷⁵.

Любов батьків «є отже, є тією засадою, яка дає натхнення усій конкретній виховній діяльності, збагачуючи її цінностями ласкавості, а це – найцінніший плід любові»⁷⁶. Батьківська відповідальність має вагоме значення не тільки для суспільства, а й перед Богом, який доручив їм формування нової людини, їхньої дитини. Адже від дня народження дитини у сім'ї головним завданням, яке постає перед батьками, є створення сприятливої атмосфери любові та пошани до людей та Бога. Метою створення цієї атмосфери є передусім сприяти

⁷³ Див. *Лист до сімей* // *Сім'я – шлях Церкви*, 31.

⁷⁴ Священна Конгрегація католицького виховання. *Виховні дорожовкази в людській любові. Напрямні для статевого виховання.* // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI.* Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету 2008, 283.

⁷⁵ Див. С. Жук. *Образ батьків та образ Бога у студентів* // *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету* № 5; *Сімейні взаємини.* Львів 2006, 81.

⁷⁶ Див. П. Сахній, *Сім'я як духовний та моральний центр виховання дитини у філософсько-педагогічній концепції Івана Павла II* // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, [PDF], Житомир 2011, 118.

індивідуальному й соціальному вихованню дитини. З огляду на те, сім'я у властивий для неї спосіб є першою школою соціальних чеснот, яких передусім потребує суспільство. Кожне виховання, як певний процес усвідомлення батьківської ролі в суспільному значенні, є вагомим внеском на користь суспільства.

Варто додати, що в доброзичливій атмосфері дитина може багато чого почерпнути для себе, а це передусім сприяє її гармонійному розвитку. Вартує наголосити, що сучасні наукові дослідження в галузі психології та педагогіки, а також життєвий досвід вказують на важливість гармонійного виховання, пов'язаного із емоційною сферою в сімейних взаєминах. Особливо це стосується перших років дитинства та перинатального періоду, оскільки глибинні емоційні зразки поведінки закладаються саме в цих фазах розвитку⁷⁷. Тут слід наголосити саме на вагомості подружньої рівноваги, порозуміння та прийняття один одного. Адже великою цінністю є плекання спокійних стосунків між чоловіком та дружиною, які певним чином виражатимуться у позитивній присутності як батька та матері впродовж усього виховного процесу⁷⁸. Однак є певна небезпека, яка стосується того, що в силу певних причин існують серйозні непорозуміння та порушення рівноваги стосунків між батьками. Це може призвести до емоційних та афективних порушень дитини. Їх негативна дія може серйозно проявитися у пізнішому віці дитини, а іноді й вплинути на ціле життя в площині особистісного розвитку дитини. «Це також процес обміну, в якому батьки-виховники, в свою чергу, певною мірою виховуються самі»⁷⁹. Тому батьки не мають забувати, що перш за все їхня дитина є Божою дитиною, і за неї як за «дар» вони несуть відповідальність перед Творцем. Їх святим обов'язком є передусім виховати морально зрілу та

⁷⁷ Папська рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть. Дороговкази для виховання в сім'ї. Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю. Вибране від Лева XIII до Івана Павла II. Т. II.* Львів 2002, 262.

⁷⁸ Див. Папська рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть. Дороговкази для виховання в сім'ї. Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб і сім'ю. Вибране від Лева XIII до Івана Павла II. Т. II.*, 258-259.

⁷⁹ *Лист до сімей // Сім'я – шлях Церкви*, 31.

релігійну особу. Адже основою правдивого виховання є усвідомлена відповідальність батьків за те, щоб дати своїй дитині релігійне виховання, яке стане основою моралі та підвалиною у формуванні характеру дитини.

«Діти – це дар Божий, це створіння Творця, які призначені для майбутнього щастя; вони є дітьми Небесного Отця. Бог поручає дітей батькам тільки на виховання, тобто батьки є по суті слугами Творця, співпрацівниками у ділі творення, які, виховуючи дітей, виконують Божу волю»⁸⁰. Воля Творця полягає у тому, щоб дитина, ставши зрілою, винесла у світ все те найкраще і святе, що вона отримала у спадок від сім'ї, а головне від вихователів-батьків. Це також є певним чином покликанням батьків як педагогів, які мають передати своїй дитині найцінніше, те, що формуватиме її як особистість, покликану до зрілості. Діти є немов губкою, яка щодня вбирає прояви батьківських стосунків, їхній світогляд, певний стиль життя, манери поведінки, які значною мірою формують їх дитячу індивідуальність⁸¹. Ця дитяча ідентичність певним способом проектує власну програму дитину, яка виражатиме прагнення себе проявити, виразити свою ідентичність через певну дію, поведінку тощо. У християнській сім'ї Любов зроджується «між чоловіком і жінкою в подружжі за своїм походженням та в ширшій формі це - любов між членами тієї самої сім'ї між батьками й дітьми, між братами і сестрами, між рідними і свояками»⁸².

Слід підкреслити, що формування особистості дитини - це передовсім невід'ємна риса батьківської ролі у інституті сім'ї. Адже саме батьки є першими вихователями-педагогами, які формують індивідуальність дитини. Ба навіть більше того, це формування становить одну із характерних рис подружжя, це виховний процес, який передбачає «виховання повної людськості»⁸³ дитини. Процес виховання - це також й процес взаємного

⁸⁰ Ф. Шпіраго. *Католицький народний катехизм* / перекл. на укр. о. Ярослав Левицький. Львів 1913, 555.

⁸¹ Див. Розвиток дитини. *Вплив батьків на формування дитини* // <https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/791/> (27.07.2009).

⁸² *Сімейне співжиття // Любов – початок і насага спілкування*, 24.

⁸³ *Лист до сімей // Сім'я – шлях Церкви*, 31.

самовиховання батьків, який передбачає зріст у батьківській ролі. Адже щоби краще усвідомити батьківську роль у контексті інституту сім'ї, свої завдання та місії, слід приділити увагу вихованню дитини. Бо саме дитина є немовби чинником, який спонукає до глибшого пережиття батьківства та материнства. Формування особистості дитини - це й формування інституту сім'ї. І кожного разу батьки переживають це по-іншому, в особливий спосіб, подібно як і кожна дитина є відмінною від інших.

РОЗДІЛ 2

СВІДОМЕ І ВІДПОВІДАЛЬНЕ БАТЬКІВСТВО – ОСНОВА НАВЧАННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У СФЕРІ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї

2.1. Відповідальне батьківство - модель зрілості особистості батька та матері.

В Божому задумі чоловік і жінка, через поєднання в подружжя, покликані до ділення даром життя, отриманим від Творця. Саме плідність є цим результатом подружньої любові, в процесі взаємного віддання, в якій важлива відкритість на співпрацю з любов'ю Бога на народження нового життя⁸⁴.

Покликання стати батьком та матір'ю - це передусім покликання до власного досвіду, а саме навчитися розуміти значення та суть відповідального батьківства та материнства у подружжі як Святій Тайні. Бо «ставши батьками, подружжя отримує від Бога дар нової відповідальності. Їхня батьківська любов має стати для дітей видимим знаком тої самої любові Бога, «від якої бере ім'я все отцівство на небі й на землі»⁸⁵. Про це говорить Папа Іван Павло II у «Листі до сімей», щоб допомогти усвідомити, що таке зрілість у її фундаментальному вимірі та істотності, наскільки батьківство є важливим у сфері виховання дитини та дотичних до цього потреб. Адже виховний процес є глибоко вкорінений у процес зрілості подругів, тим самим даючи їм заохочення до більш активного залучення у виховання їхніх дітей. Важливим є те, наскільки діти зможуть отримати від своїх батьків необхідне для їхнього виховання та зрілості. Ця зрілість є основною вимогою для того, щоб батьки у подружжі усвідомили дар та цінність дару, тобто їхньої дитини. Тому діти

---

⁸⁴ Патріарша катехитична комісія, *Подружжя плідність у любові* // <http://psc.ugcc.org.ua/?p=17247> (16.03.2015).

⁸⁵ Іван Павло II, Апостольське післясинодальне повчання *Familiaris consortio* // *Світло і тіні сучасної сім'ї*, Львів 2008, 10.

виступають у певній мірі важелем впливу на своїх батьків задля власного збагачення та росту, в основу якого вкладено особистісний їхній розвиток. Таким чином у «подружжі та сім'ї витворюється цілий комплекс міжособових відносин: подружні стосунки, батьківство/материнство, синівство, братерство, через які кожна особа входить до «людської сім'ї» і «сім'ї Божої», якою є Церква»⁸⁶. Власне, говорячи про зрілість, Папа Іван Павло II у «Апостольському післясинодальному посланні» чітко висловлює свою позицію саме щодо зрілості батька:

Мужчина, який об'являє і відтворює на землі батьківство самого Бога, покликаний забезпечити всім членам сім'ї однаковий розвиток. Він сповнить це завдання через великодушну відповідальність за життя, зачате під серцем матері, старанне виконання обов'язку виховання – завдання, яке він поділяє з дружиною, працею, яка ніколи не розбиває сім'ю, а утверджує її в єдності й стабільності, даючи свідчення зрілого християнського життя, яке дієво впроваджує дітей у живе досвідчування Христа і Церкви»⁸⁷.

Таким чином, піднімаючи питання зрілості, йдеться про момент усвідомлення батьківства, одним із важелів якого є відповідальність. Понтифік чітко наголошує на тому, що відповідальність формує особистісний характер батьків, їх внутрішній та зовнішній вимір стосунків. Відповідальність у своїй фундаментальній суті означає обов'язок, який формує особисту поставу батьків. Адже від цього вповні залежить, наскільки їхня зрілість дозволить їм усвідомити дар батьківства, який вони отримали у тайні Подружжя. Саме ця зрілість є фундаментом, без якого не може стояти, будуватися справжнє подружжя⁸⁸. Бо зрілість - це не тільки правдиві погляди на феномен батьківства, але й риси, які батьки вибирають, щоб гідно виконати батьківський обов'язок. Однак слід звернути увагу на той фактор, що зрілість особи повинна передовсім визначатися як шлях постійного вдосконалення між тим, ким я бажаю бути і ким я є зараз, і чи маю я можливість змінюватися? З огляду на те, «завдання

---

⁸⁶ *Familiaris Consortio* // *Світло і тіні сучасної сім'ї*. 11.

⁸⁷ *Familiaris Consortio* // *Світло і тіні сучасної сім'ї*. 4

⁸⁸ Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство*
// <http://rodynaugcc.if.ua/diyalnist/peredshlyubna-katehyzatsiya/programma-kursu-peredshlyubnoyi-katehyzatsiyi-v-elektronnomu-varianti/vidpovidalne-batkivstvo-ta-materynstvo/>.

відповідального батьківства вимагає від подружжя, аби вони визнали свої обов'язки перед Богом, самими собою, своєю сім'єю та людським суспільством, зберігаючи при цьому належний порядок добра і цінностей»⁸⁹. Щоби зрозуміти суть зрілості саме у понятті людини, а відтак у батьківстві, слід проаналізувати чотири аспекти зрілості: біологічний, морально-релігійний, фізико-психологічний та волютивна зрілість. Саме ці чотири компоненти у своїй сукупності формують особистісний характер особи як зрілої, відповідальної та здатної до подружжя особи. Адже в основі феномену зрілої особистості лежать проблеми її росту, розвитку та самовдосконалення, які гарантують їй певний процес зрілості саме в особистісному розвитку⁹⁰.

Першим аспектом зрілості є біологічний. Цей критерій відповідального батьківства насамперед пов'язаний із всією біологічною сферою особи, а саме людською статевістю⁹¹. Щоби краще усвідомити значимість цього аспекту у відповідальному батьківстві, як моменті зрілості батьків, слід навести слова попередника Папи Івана Павла II Павла VI, який говорить:

Що стосується перш за все біологічних процесів, то відповідальне батьківство означає знання і врахування пов'язаних з ним функцій. Так, людина спроможна у своїй здатності до продовження роду відкрити біологічні закони, котрі властиві до людської особи⁹².

Слід зауважити, що постава відповідальності означає тут саме постійну готовність до щораз кращого пізнання функцій людського організму в плані зачаття⁹³.

Однак щодо фізико-психологічного критерію, то сюди також слід додати й економічні та суспільні чинники. Власне щодо даного критерію, якщо його розглядати крізь призму відповідального батьківства, то батьки усвідомлюють

⁸⁹ Павло VI, Енцикліка *Humanae vitae* // *Відповідальне батьківство*, [PDF], 5.

⁹⁰ Пор. Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство*.

⁹¹ Пор. Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство*.

⁹² *Humanae vitae*, 6.

⁹³ Пор. Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство*.

дар батьківства як уконкретнення Божого покликання, яке головним чином звернене до них особисто. Властиво цей критерій їхньої зрілості пов'язаний із тим, коли вони приймають рішення, чи зачинати нове життя, чи з огляду на певні серйозні обставини, їм краще стриматися від стосунків, що ведуть до народження дитини⁹⁴. Папа Іван Павло II у одному із Апостольських повчань говорить:

Якщо, отже, є достатньо обґрунтовані підстави для відтермінування наступного народження, що спричинено фізичним чи психічним станом чоловіка чи жінки, чи із зовнішніх обставин, Церква навчає, що одружені можуть скористати з природних циклів, притаманних репродуктивній системі, і мати подружні акти лише в неплодний період, таким чином контролюючи народження⁹⁵.

Наступним критерієм є волютивний, який торкається сфери сексуальності, а саме щодо її свободи в питанні керування своїм сексуальним потягом. Щодо цього критерію, то у Енцикліці «*Humanae Vitae*» Папа Павло VI говорить: «Коли йдеться про вроджені потяги (імпульси) і пристрасті, то відповідальне батьківство означає необхідність опанування їх розумом і волею»⁹⁶.

І останнім виміром зрілості батьків є морально-релігійний критерій. Слід зауважити, що цей критерій для попередніх трьох критеріїв зрілості є підставовим, адже коли в основі формування зрілості батьків не буде взятий за основу морально-релігійний, то ці критерії не будуть мати ваги у їхньому формуванні особистостей батька та матері. Цей критерій є пов'язаний із формуванням у подругів правдивого сумління, яке робить усе можливе, щоби пізнати правду і за нею піти у моральному виборі⁹⁷. Розуміємо, що зріла відповідальність щодо батьківства є передовсім наповнена релігійністю, яка супроводжує подругів до виконання волі самого Творця, а отже і до

---

⁹⁴ Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство* // <http://rodynaugcc.if.ua/diyalnist/peredshlyubna-katehyzatsiya/programa-kursu-peredshlyubnoyi-katehyzatsiyi-v-elektronnomu-varianti/vidpovidalne-batktivstvo-ta-materynstvo/>.

⁹⁵ *Humanae vitae* // *Відповідальне батьківство*, [PDF], 5.

⁹⁶ *Humanae vitae* // *Пошанування суті та цілі подружнього акту*, 27.

⁹⁷ Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство*.

усвідомлення Тайни Подружжя, яка формує, скріплює їх вузлами відповідальності та зрілого сприйняття батьківства з усіма викликами та потребами.

Умови відповідального батьківства, що тісно поєднані з подружніми функціями, слід розглядати у контексті його місії у суспільстві, яка виражається у реалізації особистого взаємного дару чоловіка і жінки. Отже, батьківство є завданням людини, яке повинно супроводжуватися відповідальністю, тобто свідомими і добровільними діями, як надважливе завдання і виклик на все життя⁹⁸.

Таким чином, аналізуючи суть відповідального батьківства у його фундаментальному значенні як моделі зрілості особистості подругів, слід наголосити, що Папа Іван Павло II основний акцент ставить на розумінні цієї моделі саме крізь призму Тайни Подружжя: «завдяки Таїнственному характерові подружжя взаємний зв'язок супругів стає тим більше нерозривним. Завдяки Таїнственному знаковій їхня взаємна приналежність є дійсним образом стосунку Христа до Церкви»⁹⁹. Саме це для подругів становить основу виконання та усвідомлення їх обов'язків, пов'язаних із вихованням дитини, здійснюючи цей обов'язок відповідально. Адже «прийняття, любов, повага, багатогранна й об'єднана турбота: матеріальна, емоційна, виховна, духовна – щодо кожної дитини, яка народжується у цьому світі, повинні бути пріоритетною, визначальною та суттєвою ознакою християн, а особливо християнських родин, так, щоб діти, маючи можливість зростати «мудрістю, літами й ласкою в Бога та людей», зробили свій цінний внесок у побудову сімейної спільноти і навіть в освячення своїх батьків¹⁰⁰.

Підсумовуючи вище сказане, слід наголосити, що зрілість батька та матері передусім є важелем міжособистісних стосунків подругів. І власне ці

⁹⁸ Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, *Відповідальне батьківство та материнство* // <http://rodynaugcc.if.ua/diyalnist/peredshlyubna-katehyzatsiya/programa-kursu-peredshlyubnoyi-katehyzatsiyi-v-elektronnomu-varianti/vidpovidalne-batkivstvo-ta-materynstvo/>.

⁹⁹ *Familiaris Consortio* // *Світло і тіні сучасної сім'ї*. 9.

¹⁰⁰ *Familiaris Consortio* // *Про завдання християнської родини у сучасному світі*, 20.

стосунки у більшій мірі формують основу для зрілості до відповідального батьківства. Адже момент зрілості - це момент прийняття відповідальності та усвідомлення його важливості у батьківському провіді виховання та дотичних до цього потреб. І перераховуючи ці чотири критерії, які були проаналізовані вище, які формують зрілість молодого людини саме у контексті подружжя та сприйняття батьківства, слід наголосити, що наскільки батьки усвідомлять роль батьківства не тільки як визначального обов'язку, а передусім як підґрунтя для будівництва «домашньої Церкви» у контексті сім'ї, настільки вони сформуєть своє обличчя як батьки перед відповідальністю, яка постане перед ними.

2.2. Подружжя як підґрунтя для здійснення покликання до відповідального батьківства та материнства.

У Божому задумі чоловік та жінка, через їх поєднання в подружжі, покликанні до ділення даром життя, яке вони отримали від Творця. Властиво цей дар є вираженням їхнього сопричастя у Таїнстві Подружжя, яке їх єднає та скріплює у взаємній любові один до одного. Адже розуміння дару себе є в основі любові до іншого, в тому числі до народження і виховання нової особи. Тоді людина вже служить не собі, а допомагає рости іншим, бачить ближнього, більше того, бачить саму любов у сім'ї. Оскільки людське життя від самого його початку вимагає особливої дії Бога-Творця, тому саме служіння цьому життю є цінним та головним завданням сім'ї, яке вони отримали як дар від Бога-Творця і покликані його шанувати та бути співучасниками цього діла¹⁰¹. Головною рисою, котра розкриває важливість цієї інституції, є любов, яка проявляється у плідності як процесі взаємного віддання себе один одному, в якій важливою є відкритість на співпрацю з любов'ю Творця на народження нового життя¹⁰².

Властиво на це звертає увагу у «Листі до сімей» Папа Іван Павло II, коли говорить, що «це особливо цінний момент у їхніх міжособових стосунках і їхньому служінні життю, яке вони покликані виразити тільки у взаємній любові

---

¹⁰¹ Див. *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 28.

¹⁰² Див. *Humanae vitae* // Передавання життя, 3.

та їхньому сопричастю: вони можуть стати батьками – батьком і матір'ю – даючи життя новій людині¹⁰³. Саме подружню любов Понтифік у своєму «Листі до сімей» називає «цивілізацією любові». Звертаючи увагу саме на слово «цивілізація», Папа прагне наголосити на більш ширшому значенні слова «любов». І щоби зрозуміти значення *любові* у подружжі Іван Павло II представляє дві площини, які виражають глибше значення любові у подружжі. Першою площиною є любов як середовище народження життя, а другою – любов як середовище зростання життя. Звертаючи увагу на ці дві площини, ми бачимо, що перша площина є уособленням дару, який батьки приймають у народженні їхньої дитини. А уособленням другої площини є дар відповідального батьківства, яке батьки покликанні реалізовувати у подружжі¹⁰⁴.

Окрім того, торкаючи питання подружжя, Папа Римський говорить про два виміри подружнього союзу, об'єднувальний і дітородний, які не можуть ніяким чином бути штучно розділені без шкоди для найглибшої істини самого подружнього акту»¹⁰⁵. У цей спосіб подруги, взаємно віддаючись одне одному, видають із себе нову дійсність – дитину, живе відображення їхньої любові, тривкий знак їхньої подружньої єдності та живий і нерозривний синтез батьківства і материнства¹⁰⁶. Тому ставши батьками, подружжя отримує від Бога дар нової відповідальності, котра активізує зусилля батьків до глибшого пізнання їхньої подружньої любові та передовсім до сповнення найголовнішого обов'язку - виховання. Бо саме у цьому обов'язку, на думку Понтифіка, сповнюється один із важливих чинників будування сім'ї та міжособистісних відносин між батьками та дітьми. Навіть більше того, цей чинник є важелем у взаємовідносинах між батьком та матір'ю, суттю якого є формувати зрілу особистість батька та матері з їхнім поглядом на виховний процес у

¹⁰³ Лист до сімей // Відповідальне батьківство і материнство, 33.

¹⁰⁴ Лист до сімей // Відповідальне батьківство і материнство, 38.

¹⁰⁵ Лист до сімей // Єдність двох, 18.

¹⁰⁶ Див. *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 20.

батьківстві¹⁰⁷. Тому «їхня батьківська любов має стати для дітей видимим знаком тої самої любові Бога, «від якої бере ім'я все отцівство на небі й на землі»¹⁰⁸. Адже у подружньому акті, як моменті поєднання та сопричастя двох осіб, виражається подружня єдність і дар батьківства. У християнстві велику гідність має подружнє сопричастя, про яке ми згадували попередньо, і на якому робить виразний акцент Папа Римський у «Листі до сімей». Адже Тайну Подружжя ми розуміємо не інше як Таїнство, котре має тривати у людському житті до самої смерті подругів, а отже звідси впливає, що дарунок себе іншій особі є постійним, незмінним, який триває протягом усього земного життя, а також є остаточний¹⁰⁹. Тому Понтифік виразно наголошує на тому, що сопричастя осіб є передовсім спільнотою, котра від моменту їхньої згоди і аж до самої смерті має вповні реалізувати своє покликання як батька та матері саме у відповідальному батьківстві. Тому взаємний та безкорисливий дар один одному протягом цілого життя подругів, саме завдяки Тайні, із природного стає сопричастям надприродним, в якому чоловік і жінка вбачають не що інше, як тільки батьківство та материнство¹¹⁰. І як підсумок, вартує звернути увагу на слова самого Понтифіка, який стверджує, що:

У такий спосіб чоловік та жінка стають один для одного не тільки взаємним даром, але й даром благодаті, отриманої за посередництвом любові, бо Християнське Подружжя як велика Тайна Любові та сопричастя двох являє таємницю Воплочення Христа і таємницю Його союзу з людством в любові¹¹¹.

Однак попри те, слід звернути увагу на слова II Ватиканського собору, які містяться у декларації про християнське виховання *Gravissimum educationi*, що «плідність подружньої любові зводиться не лише до народження дітей, а й також поширюється на їх моральне виховання та духовне формування. Тому

¹⁰⁷ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 23.

¹⁰⁸ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 21.

¹⁰⁹ Див. Лист до сімей // Цивілізація любові, 11.

¹¹⁰ Лист до сімей // Цивілізація любові, 13.

¹¹¹ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 12.

роль батьків у вихованні така важлива, що її майже неможливо чимось замінити»¹¹².

Діти, як плід любові батька та матері - «чоловіка і жінки», виражають назовні сутність подружжя, змінюють звичний до того спосіб їхнього життя. Адже через матір та батька Господь постійно схиляється над дитиною, дарує батькам здібність жертвувати та присвячувати себе дитині, яку він їм подарував¹¹³.

Тому процес народження та виховання дитини ще більше закликає подружжя до активізації їхніх як внутрішніх та і зовнішніх сил у зрості взаємної любові та любові до дітей. Те, що ми вище окреслили, пригадує нам відомий філософ Дітріх Гільдебрант у своїй праці «Подружжя: таємниця відданої любові», роблячи основний акцент на подружню любов, яка у своїй суті відрізняється від інших видів любові насамперед винятковим характером відносин між чоловіком та дружиною, а найголовніше повним самодаруванням себе іншій особі¹¹⁴.

На думку Папи Івана Павла II, здорова атмосфера взаємовідносин у сім'ї перш за все формується завдяки присутності любові. Однак, у свою чергу виразний акцент Понтифік робить на понятті «любові» як на фундаментальному чиннику існування подружжя. Тому тільки любов, на думку Папи, може подолати усі ті перешкоди, з якими зустрічається подружжя на сімейній ниві¹¹⁵. Саме тому Глава Католицької Церкви наголошує на тому, що любов починається в сім'ї, адже «батьківство і материнство само по собі є особливим підтвердженням любові, дозволяючи відкрити її розмір і первісну глибину цієї Тайни»¹¹⁶.

¹¹² II Ватиканський собор, Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationi*, Львів 1996, 292.

¹¹³ *Familiaris Consortio* // *Про завдання християнської родини у сучасному світі*, 15.

¹¹⁴ Див. Винятковий характер відносин між чоловіком та жінкою становить дарування себе один одному, яке відрізняється від дружби чи іншої форми любові, життя один для одного, тоді постає спільнота «ми» у їхніх взаємовідносинах. Пор. Дітріх фон Гільдебрант. *Подружжя: таємниця відданої любові*. Львів 2003, 11.

¹¹⁵ *Лист до сімей* // *Подружній союз*, 15.

¹¹⁶ *Лист до сімей* // *Подружній союз*, 15.

Слід зауважити, що у апостольському післясинодальному повчанні *Familiaris Consortio* Папа Іван Павло II говорить про виховне післанництво християнських батьків, котре передовсім впливає з їхньої участі в Божому ділі творення, відтак знаходить своє нове та специфічне джерело в Таїнстві подружжя, яке освячує їх для істинно християнського виховання дітей, тобто закликає їх до участі у владі й любові самого Бога-Отця і Христа-Пастиря, а також у материнській любові Церкви, збагачує їх дарами мудрості, ради, мужності та всіма іншими дарами Святого Духа, щоб допомагати дітям у їх людському та християнському зростанні¹¹⁷. І саме у Таїнстві Подружжя, виховне завдання батьків як обов'язок підноситься до гідності й характеру їхнього покликання, стаючи дійсним та правдивим служінням Церкви як «домашньої Церкви» у справі будування її членів¹¹⁸. Для підкреслення важливості Таїнства подружжя саме у батьківському проводі, як одному із аспектів відповідального батьківства, Папа наводить як повчальний приклад слова святого Томи про виховне служіння батьків:

Дехто поширює і підтримує духовне життя виключно духовним служінням. Це стосується Таїнства священства; інші ж роблять це стосовно як фізичного, так і духовного життя, і це здійснюється в Таїнстві подружжя, у якому чоловік і жінка єднаються, щоби зродити нащадків та виховати їх для прослави Бога¹¹⁹.

Властиво, живе та прихильне усвідомлення гідності та вагомості покликання, яке батьки отримали разом із Таїнством Подружжя, допоможе їм присвятити себе виховному служінню для їхніх дітей саме з великим спокоєм духа та довірою, а разом із тим – з почуттям відповідальності перед Богом, який їх кличе і посилає, щоб вони будували Церкву в дітях¹²⁰. Бо слід звернути увагу на те, що відкритість для дару батьківства, на думку Папи Римського, це передовсім нове народження батьків разом із дитиною, а відтак поширення та поглиблення їхньої взаємної любові у подружжі, готовність прийняти людину

---

¹¹⁷ Див. *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 65.

¹¹⁸ Див. *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 66.

¹¹⁹ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 51.

¹²⁰ Див. *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 52.

як дар¹²¹. Підсумовуючи вище сказане, слід наголосити, що батьківство не можна розуміти тільки у контексті відповідальності. А відповідальність на себе може взяти тільки те подружжя, яке скріплене вузлом любові та взаємодовіри один до одного.

Отож, слід зазначити, що співпраця з Богом у справі передавання життя є важливим завданням і великою гідністю подружжя. Однак, батьківська відповідальність не може базуватися лише на відкритості до нового життя, вона також включає в себе взаємне піклування подругів та виховання дітей у душі християнської любові.

2.3. Батьки - перші та головні вихователі

Великому Божому дару батьківства передуює свята тайна. «Подружжя - це чоловік та жінка, які взаємно віддають та приймають один одного, заявляючи про готовність прийняття і виховання потомства»¹²². Ця велична тайна любові та єднання приводить до великого дару батьківства. «Батьки - це чоловік і жінка, які творять сім'ю і беруть участь у творчому процесі Бога. Особливим його джерелом є свята Тайна Подружжя, яка у своїй суті посвячується вихованню дітей та їхньому проводу»¹²³. Отож, Подружжя у всій суті повинно бути зосереджено на вихованні та подальшому провіді дитини, але саме виховання є деколи складний та тернистий шлях, який вимагає багато праці та зусиль. «Очевидно, що виховання дітей не починається з моменту, коли дитині вже сім чи десять років. Перші три роки в житті дитини надзвичайно важливі, фундаментальні, основоположні для формування її особистості.»¹²⁴. Власне бачимо, наскільки важливі перші роки життя дитини, які дають поштовх для подальшого зросту, тому батьки, як перші вихователі, повинні завжди ставитись до цієї місії дуже відповідально, бо «вихователь – це особа, яка

¹²¹ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 54. .

¹²² *Лист до сімей* // Четверта Божая заповідь: «шануй твого батька і матір твою», 52.

¹²³ *Сімейне співжиття II* // Виховне завдання і св. Тайна Подружжя, 50

¹²⁴ Католицький оглядач, «Будьте святими в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші» - Глава УГКЦ // <http://catholicnews.org.ua/budte-svyatimi-v-svoiemu-batktivstvi-shchob-na-vas-mogli-rivnyatisya-inshi-glava-ugkc> (17.09.2017).

"народжує" у духовному значенні. З цієї точки зору, виховання дітей можна вважати справжнім апостольством»¹²⁵.

Іван Павло II часто у «Листі до сімей» наголошує, що батьки займають надзвичайну важливу роль і є перші та головні вихователі своїх дітей, тому що вони будують батьківський фундамент, їхні завдання у виховному процесі є дуже важливі як перших вихователів»¹²⁶. Отож, бачимо, яку надзвичайну роль відіграє батьківська підтримка та любов у формуванні дитини.

Батьки є першими вихователями, які зміцнюють і загартовують організм дитини, розвивають її мову і мислення, волю і почуття, формують її інтереси, прагнення, смаки, здібності, виховують любов до знань, допитливість, спостережливість, працьовитість¹²⁷.

Бачимо, скільки різних навичок повинні прищепити батьки своїм дітям. Подруги повинні завжди займати активну позицію у процесі зросту та розвитку дитини. У апостольському посланні «Familiaris consortio» є подана певна структура та завдання батьківства.

«Любов до жінки, що стала матір'ю, і любов до дітей є для чоловіка природною дорогою до розуміння і здійснення свого батьківства. Місце і завдання батька в родині і для родини мають єдине і незмінне значення»¹²⁸. «Подружня вірність вимагає, щоби чоловік та жінка були з'єдинені в особливо святій і чистій й любові, не так, як люблять одне одного перелюбники, а так як Христос полюбив Церкву»¹²⁹. А це невпинно зростати у «своєму спілкуванні за посередництвом щоденної вірності подружній обітниці повної взаємовідданості»¹³⁰.

Ці слова підводять нас до того, що батьківство походить від самого Творця. Господь дає можливість причинитись до творення нового життя, яке взамін потребує від батьків зрілого та відповідального виховання власним

¹²⁵ Лист до сімей // Цивілізація любов, 53.

¹²⁶ Лист до сімей // Виховання, 56.

¹²⁷ Інтернет-газета, Батьки – перші ви вихователі дитячих душ // http://metoddialogu.blogspot.com/2015/11/blog-post_22.html (22.10.2015).

¹²⁸ Familiaris consortio // Чоловік – друг і батько, 32.

¹²⁹ Лев XIII, Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю, 50.

¹³⁰ Сімейне співжиття // Служіння життю, 25.

прикладом, бо саме добрий приклад батька відображає образ нашого Творця. Діти дуже чутливі, вони здатні вбирати, немов губка різну інформацію, що надходить із середовища. Іван Павло II у енцикліці «Сімейне співжиття» робить особливий акцент на тому, що завдяки почуттю відповідальності батьком за життя дитини сім'я покликана з'єднатися обов'язком відповідальності та взаємної любові на користь дитини та її виховного процесу формування¹³¹. «Любов до подружки, що стає матір'ю, і любов до дітей – це для чоловіка природний шлях до розуміння й здійснення його батьківства»¹³².

За це потенційне, а згодом здійснене батьківство і материнство, відповідальні обидвоє. Чоловік не може визначити чи не прийняти того, до чого сам також спричинився. Не може ховатися за висловами: «не знаю», «я не хотів», «це ти хотіла». Подружня єдність у кожному випадку вимагає відповідальності обидвох»¹³³.

Бачимо, що перші вихователі – це батьки, які є однаково відповідальні за процес формування дитини. Чоловік не повинен перекладати на жінку різні обов'язки батьківства. «Батьки завжди повинні народжувати дитину у любові та для любові. І саме ця любов приводить до зростання та розвитку. Тому батьки повинні забезпечити дитині повноцінне життя»¹³⁴.

Іван Павло II у апостольському повчанні «Familiaris consortio» дуже часто наголошує на обов'язках батьків, що їхня відповідальність є надзвичайно великою. Адже інколи неправильні кроки можуть призвести до певних психічних травм, які будуть відображатися через ціле життя дитини. Тому «мати, що народжує дитя, вже його приймає як Божий дар та від цієї хвилини стає першою та головною вихователькою для своєї дитини»¹³⁵.

Знаємо, що життя даючи новому життю, батьки розділяють творчу дію Бога-Отця, а виховуючи дітей, вони стають немов особливими учасниками

---

¹³¹ *Сімейне співжиття*. // *Чоловік – друг і батько*, 33.

¹³² *Сімейне співжиття*. // *Чоловік – друг і батько*, 33

¹³³ Лист до сімей // *Відповідальне батьківство і материнство*, 53.

¹³⁴ Див. *Сімейне співжиття* // *Виховне завдання і Свята Тайна Подружжя*, 47.

¹³⁵ *Mulieris dignitatem* // *Материнство*, 52.

Його педагогіки. З огляду на те ніхто не може замінити батьків у місії виховання дитини. Разом із даром батьківства тато і мама особливий виховний потенціал, чуття дитини, відчуваючи тонкощі її особистості. А завдяки своєму особистому досвіду вони знають таємниці та можливості правдивої любові. При вихованні дітей батьки мають також не забувати про такі фундаментальні істини, як те, що кожна людина покликана жити в любові та правді. Нести гідно свою місію батькам допомагає Господь, даючи на допомогу особливу ласку-благодать.

Варто трішки відокремити роль батька та матері у житті дитини. На перший погляд їхній обов'язок у вихованні однаковий, але все-таки це різні покликання у процесі виховання. Виходячи із певних матеріалів, які були розроблені центром наукових досліджень України та соціологами із Івано-Франківська, на основі опитування людей молодого віку було встановлено такі результати.

На запитання, «Кого ви вважаєте своїм найпершим і найдорожчим вихователем?», абсолютна більшість опитаної молоді, більше 90%, відповіла: «Своїм найпершим і найдорожчим вихователем я вважаю свою дорогеньку рідну матусю». Близько 7% опитаних відповіли, що своїм найпершим і найдорожчим вихователем вважають свого батька, а вчителів, вихователів було відведено тільки останнє, третє місце, 3%¹³⁶.

Виходить досить цікавий і неоднозначний висновок, що материнське виховання займає надвисоку позицію. Цьому є певні пояснення, адже навіть на біологічному рівні дитина є більше прив'язана до матері. Іван Павло II говорить, що «це можна пояснити тим, що перші місяці присутності дитини у материнському лоні творять особливий зв'язок, якому властиве своєрідне виховне значення»¹³⁷. Отже, бачимо надзвичайно тісний зв'язок матері та дитини, який відображається у всіх проявах зросту та розвитку дитини. Мати завжди більше проводить часу із дитиною, тому їхні стосунки є тісніші. Дитина

¹³⁶ Греко-католицький часопис, «Християнське виховання дитини в сім'ї» // <http://novazorya.if.ua/19012012/430-2012-01-18-15-15-44> (3.04.2017).

¹³⁷ Лист до сімей // Любов і дбання про усі сім'ї, 53.

більше тягнеться до матері, але звичайно, коли батько буде якісно проводити час із дитиною, ця тенденція буде змінюватися.

Дуже часто, коли говоримо про народження і виховання дітей, в нас підсвідомо виникає важливість образу жінки і матері в цьому таїнстві. Але маємо зрозуміти й до оцінити роль батька у справі народження та виховання дітей. Бо батько – це не тільки той, хто спів діє в таїнстві початку людського життя¹³⁸. «Батько – це той, хто разом із матір'ю дає життя, але крім того, він – захисник життя. Досить виразною є паралель між архетипом батька і поняттям про чоловіка як воїна взагалі. Батько покликаний виконати два завдання: дати життя і захистити його»¹³⁹. Батько - це завжди опора для своєї дружини та добрий приклад виховання для своїх дітей, він надзвичайно важливий для зросту, який дає добрий приклад мужності. «З одного боку, батько - людина непохитна, а з іншого - тепла і сердечна. Без цих протилежностей не може бути хорошого батька»¹⁴⁰. Іван Павло говорить, що «чоловік, виявляючи Боже батьківство і живучи ним на землі, покликаний до того, щоб гарантувати однозгідний розвиток усіх членів сім'ї»¹⁴¹.

Можна виділити декілька аспектів впливу батька на подальший розвиток дитини. Це насамперед, наслідування. «Дівчинка, яка буде рости та бачити добрі та люблячі якості свого батька, у майбутньому буде прагнути бачити ці добрі риси у свого чоловіка. Син буде здебільшого копіювати свого батька, і якщо буде домінувати насильство у сім'ї, то хлопчик здебільшого буде мати жорстокий нахил»¹⁴². Вкотре можемо зрозуміти, що наслідування має фундаментальне значення у процесі формуванні дитини.

¹³⁸ Католицький оглядач, «Будьте святими в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші» - Глава УГКЦ // <http://catholicnews.org.ua/budte-svyatimi-v-svoiemu-batkivstvi-shchob-na-vas-mogli-rivnyatisya-inshi-glava-ugkc> (17.09.2017).

¹³⁹ Духовна велич Львова, «Материнство і батьківство як Божий дар», // <http://velychlviv.com/maternstvo-i-batkivstvo-yak-bozhyj-dar/> (20.11.2017).

¹⁴⁰ Духовна велич Львова, «Материнство і батьківство як Божий дар».

¹⁴¹ Сімейне співжиття // Чоловік – подруг і батько, 33.

¹⁴² Розвиток дитини, Сім аспектів впливу батька на дитину // <https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/3114/> (12.10.2017).

Ще вартує згадати один важливий елемент - спілкування та дозвілля. Батьки завжди повинні проводити час із дітьми, щоб підготувати їх до дорослого життя. Іван Павло II говорить, що «батько завжди повинен докладати зусилля для виховання та керування домом, коли батько довго відсутній вдома по роботі та перекладає обов'язки на матір, то ця відсутність негативно впливає на дитину і можуть відбутися певні тривоги, а з часом і ненависть у дитини»¹⁴³. Власне дитина завжди прагне, щоб батько був біля неї, даруючи свою турботу, коли батько є відсутній довгий час, то мати не в змозі забезпечити належне формування для своєї дитини. З часом це приводить до певних труднощів у сім'ї.

Блаженніший Святослав до Дня батька сказав дуже гарні слова, що «батько завжди має відчувати потрібність у сім'ї, але складається тенденція, що батько у сучасному світі перетворюється на “великого відсутнього”»¹⁴⁴. Бачимо певну сучасну проблему, коли не до кінця добре матеріальне становище змушує батька більше працювати та бути відсутнім у сім'ї. Це приводить до певних кризових ситуацій, як з дітьми, які залишаються без належного прикладу, так і з дружиною, яка залишається без підтримки свого чоловіка. «Жінка потребує чоловіка не тільки десь там, назовні, який матеріально забезпечить сім'ю, а потребує чоловіка в сім'ї, а діти потребують батька, який би брав на себе відповідальність за їхнє життя і за їхнє виховання.»¹⁴⁵. Отож, батько завжди провідник та опора своєї сім'ї, його присутність надзвичайно потрібна для зросту та наслідування. Тато є тим, хто готує до дорослого життя, допомагаючи своїми порадами та підтримкою.

Блаженніший Любомир дав певні поради батькам щодо виховання. «Батьки завжди повинні дарувати свою любов, але ця любов має бути мудра, і саме ця мудра любов створює добру атмосферу для розвитку дитини як

---

¹⁴³ Розіна і Джіно Коста, *«І двоє стануть одним»* // <https://knygy.com.ua/index.php?productID=9789665610519> (12.07.2017).

¹⁴⁴ Католицький оглядач, *«Будьте святими в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші»* - Глава УГКЦ.

¹⁴⁵ Католицький оглядач, *«Будьте святими в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші»* - Глава УГКЦ.

особистості¹⁴⁶. Отже, батьки - це перші вихователі, вже із материнського лона твориться важливий процес виховання та любові. Мати своєю єдністю із батьком повинні творити сприятливе середовище для доброго зросту та виховання дитини. Батьки завжди повинні пам'ятати, що вони будуть дзеркалом для своєї дитини, тому їхні помилки можуть інколи приводити і до помилок дітей. Подруги повинні розуміти, що основний чинник формуванні особистості – це виховний клімат сім'ї¹⁴⁷. Коли у сім'ї буде завжди сонячно і безхмарно, то процес виховання буде добрим як для дитини, суспільства, так і на велику потіху батькам.

---

¹⁴⁶ Дивенсвіт, *Поради виховання дітей від Блаженнішого Любомира Гузара* // <https://dyvensvit.org/top/1021225/> (30.05.2019).

¹⁴⁷ Дивенсвіт, *Поради виховання дітей від Блаженнішого Любомира Гузара*.

3 РОЗДІЛ

ВИХОВАННЯ ЯК ПРАВО ТА ОБОВ'ЯЗОК ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА

3.1. Поняття виховання у відповідальному батьківстві.

«Сім'я отримує місію збереження, об'явлення і передавання любові, яка є живим відображенням [Божої любові] і дійсною участю в Божій любові до людства та в любові Господа Христа до Церкви, Його Нареченої»¹⁴⁸. Як зазначають наукові дослідження, три фактори мають безпосередній вплив на розвиток людини – спадковість, середовище та виховання¹⁴⁹. Спадковість – це генетика, це ті схильності, які дитина отримала від батьків. Вони можуть видозмінюватися під впливом середовища та виховання. Другим важливим фактором є середовище, адже знаємо, що дитина вчиться з того, що вона бачить довкола себе¹⁵⁰. На цьому етапі важливим є приклад батьків. Дитина наслідує їх поведінку, слова, настрої, реакції. І, звичайно, важливим фактором, що впливає на розвиток особистості, є виховання. Батьки мають бути свідомими, що вони мають обов'язок виховати дитину до самостійного життя, навчити її бути доброю людиною, відкритою на Божу любов¹⁵¹.

Термін «виховання» можна розглядати під двома кутами зору. В першому розумінні, кожну людину можна вважати вихованою, адже з дитинства вона навчається добрих чи поганих правил поведінки та життя. Дитина виросла, виховалася, а якість виховання може бути різною. З іншої сторони ми називаємо людину «вихованою», коли вона дотримується норм і

---

¹⁴⁸ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 17.

¹⁴⁹ Див. Н. Мойсеюк. *Педагогіка* // Навчальний посібник, Київ 30

¹⁵⁰ Див. Н. Мойсеюк. *Педагогіка* // Навчальний посібник, 30.

¹⁵¹ Див. Н. Мойсеюк. *Педагогіка* // Навчальний посібник, 30.

правил поведінки, є доброзичливою, отримала від вихователів цінності, які в суспільстві вважаються позитивними. В такому випадку одну людину називають «вихований», а іншу - «невихований»¹⁵².

Маємо розуміти, що вихованість як результат виховання, обумовлюється потребами життя людини¹⁵³. Також знаємо, що процес виховання тісно пов'язаний з процесом навчання. Хоч вони є різними за змістом та методами, але їх не можемо відокремити, бо їх взаємозв'язок є очевидним. Лише варто додати, що навчання від виховання відрізняється тим, що навчання орієнтується на пізнавальні процеси особистості, а виховання – на її почуття, стосунки та взаємини¹⁵⁴.

У батьківському провіді дитини велику роль відіграє обов'язок виховання, до здійснення та виконання якого найперше покликаний батьки. «Виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямованих на утвердження суспільних значущих норм і правил поведінки особистості»¹⁵⁵. У процесі виховання дитини батьки беруть пряму і безпосередню роль, наслідком якої є розвиток дитини в усій повноті її особистої гідності й у всіх вимірах, включаючи суспільний. Тому завдання виховання є тісно пов'язане із покликанням подругів, роблячи їх учасниками творчого діла Бога. Народжена в любові і задля любові нова особа покликана рости й розвиватися у сімейній атмосфері, створеній батьками¹⁵⁶.

Таким чином батьки повинні подбати, щоби створити для своєї дитини усі можливості для повноцінного її розвитку та виховання. Батьки також повинні намагатися допомагати своїм дітям, щоб вони могли розвиватися та жити повноцінним людським життям. «Тому що батьки дали дітям життя,

¹⁵² О. Вишневецький - О. Кобрій, *Теоретичні основи педагогіки* // Курс лекцій, за ред. Вишневецького О. Дрогобич 2001, 44.

¹⁵³ О. Вишневецький - О. Кобрій, *Теоретичні основи педагогіки*, 44.

¹⁵⁴ Див. М. Заброцький . *Педагогічна психологія* // Курс лекцій. Київ 2000.с 19.

¹⁵⁵ Довідник класного керівника, «*Основи виховного процесу дитини*» // <https://books.google.com.ua/books?id=xmNLN8IAGHMC&pg=PA239&lpg=PA239&dq> (17.11.2018).

¹⁵⁶ *Сімейне співжиття* // *Виховання суттєвих вартостей людського життя*, 4

мають вони тяжкий обов'язок виховувати своїх дітей, отже їх треба визнати за найперших і найголовніших вихователів»¹⁵⁷. Цей обов'язок становить чи не найголовнішу роль у процесі виховання дитини. Тому покликанням та завданням батьків є створити сімейне середовище для своїх дітей, у якому панує любов і виховується пошана до Бога та людей. Це завдання покладене на батьківський провід сприятиме повноцінному вихованню дитини у її індивідуальному та соціальному вимірі. Слід зауважити, що виховання під опікою батьківського провду передає основні цінності дитині та сприяє їхньому засвоєнню. А це найперше зростати в свободі та відповідальності, що є необхідною передумовою для виконання будь-якої ролі в суспільному середовищі як зрілої особистості¹⁵⁸.

У Декларації про християнське виховання у контексті II Ватиканського собору зазначається, що «справжнє виховання має на меті формування людської особи стосовно остаточної її цілі, а одночасно на благо тих спільнот, яких кожна людина є членом та в чій обов'язках, дозрівши, братиме участь»¹⁵⁹.

Оскільки батьки мають відповідальність за виховання своїх дітей, вони мають також право «слухати власне серце» у виборі методів та способів виховання. Звичайно, йдеться лише про такі випадки, коли батьки плекають у своєму серці любов один до одного та до дитини, тоді і лише тоді їх серце буде чистим, здатним відчувати іншу людину. Часто трапляються нетипові ситуації, випадки, не до всього можна бути готовим, щоб чітко і виразно знати, як поведися, вчинити чи сказати. Тому серце, сповнене любові, є чудовим порадиником для батьків у процесі виховання дітей. Батьки відчують, коли дітям сказати про Бога, як пояснити непросту ситуацію, відповісти на делікатне питання. Вчитися виховувати дітей не є відірваним процесом від життя батьків загалом. Тут все взаємопов'язано.

¹⁵⁷ *Сімейне співжиття // Виховання – обов'язок батьків*, 47.

¹⁵⁸ Папська Рада «*Справедливість і мир*», Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Завдання виховання, 239.

¹⁵⁹ *Gravissimum educationis*, 289.

Разом з тим, батьки не мають забувати про мету виховання – виховати дитину до самостійного життя, щоб вона приймала моральні рішення, була чесною, відповідальною та зрілою особистістю. «Є три умови, які необхідно виконати, щоб виховувати дітей відповідально та зріло. Перша умова – це взаємна любов батьків, друга – усвідомлення цілей виховання, третя – прийняття відповідних методів та послідовне їх уведення»¹⁶⁰. Варто додати, що батьки мають вчитися бути батьками усе життя: спочатку гідно прийняти дитину, народити її, відповідально виховати, дозволити помилятися, відпустити у самостійне життя.

Велику роль відіграє батьківська любов, яка покликана слугувати їхнім дітям, плекаючи в них моральні чесноти. Адже:

Будучи джерелом, батьківська любов стає також натхненням, а отже, нормою, що керує всією виховною діяльністю, збагачуючи її найціннішими плодами любові: доброзичливістю, постійністю, добром, служінням, безкорисливістю і жертовністю¹⁶¹.

У справі виховання батьківська любов доповнює батьківський провід, коли повним і досконалим є її служіння життю¹⁶². Тому обов'язок виховання, покладений на батьківський провід, можна розглядати найперше як життєво важливий. Адже його роль є пов'язана з передачею людського життя, а відтак зі служінням цьому життю. Також обов'язок виховання можна розглядати як первісний і першочерговий¹⁶³. Оскільки цей обов'язок не можна повністю передати іншим, тому інші люди не можуть взяти його на себе¹⁶⁴. Таким чином у вихованні дитини важлива як материнська, так і батьківська роль. Це дає стимул до співпраці обох, як батька так і матері, таким чином сповняючи один із обов'язків подружнього співжиття. Завдяки обов'язку виховання, який є покладений на батьківський провід, сімейна

¹⁶⁰ Кришталь Г. Моральне виховання в сім'ї як можливість виходу з антропологічної кризи // *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету* № 5 Сімейні взаємини . Львів 2006, 55.

¹⁶¹ *Сімейне співжиття* // *Церква на стороні життя*, 127.

¹⁶² Див. *Сімейне співжиття* // *Виховання суттєвих вартостей людського життя*, 48.

¹⁶³ Див. *Сімейне співжиття* // *Виховання суттєвих вартостей людського життя*, 48.

¹⁶⁴ Папська Рада «Справедливість і мир», Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // *Гідність і права дітей*, 240.

атмосфера створена ними сприятиме втіленню завдань та засвоєнню виховних цінностей.

Отже, інститут подружжя – «глибока душевна спільнота життя і любові, яку заклав Творець і наділив її власними законами»¹⁶⁵. Виховне завдання – це надзвичайно велика місія, яка лягає на подружжя по відношенню до їхньої відповідальності за дар життя, який вони прийняли, тобто їхніх дітей.

Батьки – це чоловік і жінка, які творять сім'ю у своєму вихованні, воно повинне найперше ґрунтуватися на їхній участі у творчому процесі Бога. Особливим його джерелом є свята Тайна Подружжя, яка у своїй суті посвячується вихованню дітей та їхньому проводу¹⁶⁶. Отож, основне завдання подружжя – це зразково виховувати дітей та впроваджувати їх у християнське життя. Тайнство подружжя охоплює всі аспекти подружньої любові і наділяє християнські подружні пари та християнських батьків силою і вірністю, аби вони відповідали власному покликанню¹⁶⁷.

«Від святої Тайни Подружжя виховне завдання приймає гідність і покликання, що стає дійсним і справжнім служінням Церкві, яка незмінно займається проблемою виховання своїх вірних»¹⁶⁸. В святій Тайні Подружжя чоловік і жінка єднаються у любові, щоб у майбутньому дати нове життя, тобто потомство, і присвятити його для Господа. «Найважливішою метою подружнього життя є сопричастя чоловіка і жінки в любові, щоб, перебуваючи в ній, ще більше пізнавали Бога, що є Любов, і щоб в Його любові їхня любов була плідною: «Що в людині є душа, то є любов у родині»¹⁶⁹. Діти – це особливе благословення для батьків і головна місія Тайни Подружжя. Власне, між усіма благословеннями, потрібно

¹⁶⁵ Папська Рада «Справедливість і мир», Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Важливість родини для людської особи, 215

¹⁶⁶ *Сімейне співжиття* // Виховне завдання і св. Тайна Подружжя, 50.

¹⁶⁷ Папська Рада «Справедливість і мир», Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Тайнство Подружжя, 220.

¹⁶⁸ *Сімейне співжиття* // Виховне завдання і св. Тайна Подружжя, 50.

¹⁶⁹ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», 266.

виділити подружжя та дітородний процес, який займає основне місце у житті подружжя.

Власне, бачимо всю глибину цієї тайни та її християнське призначення. «Живе і чуйне почуття отриманого зі св. Тайни Подружжя завдання допоможе християнським батькам стояти на службі виховання дітей з великою щирістю й довір'ям, одночасно ж і з почуттям відповідальності перед Богом»¹⁷⁰.

Тайна Подружжя є установлена Господом, яка діє через сопричастя з Богом, щоб укріпити сім'ю та дати їй силу і ласку благодаті для виховання дітей. «Таким чином, подруги-християни не тільки взаємно підтримують одне одного на шляху до святості, а й стають знаком і знаряддям Христової любові у світі»¹⁷¹. Покликання до спільного життя у Подружжі вже закладено у природі між чоловіком та жінкою, яке їм подає Творець. «Чоловік і дружина покликані свідчити власним життям релігійне значення шлюбу і проголошувати це значення, яке сучасне суспільство неохоче приймає, особливо, коли розглядає інститут подружжя крізь призму релятивізму»¹⁷². За своєю суттю подружня любов спрямована до народження й виховання дітей, якими вони немов увінчаються. Діти є найбільший дар подружжя, які приносять найбільше добро та радість власним батькам¹⁷³. Церковне передання навчає нас, що основною метою подружжя є спільна любов між подругами, і плодом – наслідком цієї глибокої любові є основа місія, це народження і виховання дітей, що доповнює подружжя та робить його великим скарбом Божої благодаті¹⁷⁴. Виховне завдання подружжя - це глибока любов між чоловіком і жінкою, це

¹⁷⁰ *Сімейне співжиття // Перший досвід Церкви, 51.*

¹⁷¹ Папська Рада «Справедливість і мир», Компендіум Соціальної Доктрини Церкви // Значення подружжя, 215.

¹⁷² Провінція Святого Миколая, «Свята Тайна Подружжя» // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/svyati-tauny/1454-sviata-taina-podruzzhzia> (29.11.2017).

¹⁷³ Провінція Святого Миколая, «Свята Тайна Подружжя».

¹⁷⁴ Релігійний портал «Жива вервиця в світі», «Цінність подружжя», // 29 листопада 2017, <http://www.livingrosary.org.ua/family/items/cinnist-podruzzhja.html?page=3> (29.11.2017).

пошана між собою, це приклад для дитини добрими батьківськими стосунками.

Виховання дитини є спільним процесом, у якому задіяні однаковою мірою батько та мати. Часто побутує стереотипна думка, що лише мати – найбільш важлива особа в процесі народження і виховання дитини.

Але маємо зрозуміти й оцінити роль батька у справі народження та виховання дітей. Бо батько – це не тільки той, хто співдіє в таїнстві початку людського життя. Жінка, особливо в період вагітності, потребує фізичної присутності свого чоловіка. І очевидно, що присутність майбутнього батька біля дружини, яка очікує народження дитини, впливає й на саму дитину¹⁷⁵.

Знаємо також, що виховання дитини починається не зі шкільного віку. Важливими є перших три роки, коли дитина пізнає себе, світ, людей, вчиться будувати стосунки¹⁷⁶.

У «Листі до сімей» Папа Іван Павло II відзначає велику гідність процесу виховання дитини. «Говорячи про виховання дітей «слід пам'ятати дві фундаментальні істини: перша, що людина покликана жити в правді і любові; а друга, що кожен самоутверджується через щирий дар себе¹⁷⁷. Тому виховання – унікальний процес, для якого дуже важливе взаємне спілкування людей¹⁷⁸. Вихователь – це особа, яка "народжує" у духовному значенні. З цієї точки зору виховання дітей можна вважати справжнім апостольством»¹⁷⁹.

Також Понтифік зазначає, що «для цивілізації любові» є дуже важливо, щоб батько, чоловік прийняв материнство своєї дружини як Божий дар. Це є фундаментальним чинником усього процесу виховання дітей. Зріле батьківство готує ґрунт для щастя дітей¹⁸⁰. Якщо батько знаходиться біля

¹⁷⁵Католицький оглядач, «Будьте святыми в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші» - Глава УГКЦ // <http://catholicnews.org.ua/budte-svyatimi-v-svoiemu-batkvstv-i-shchob-na-vas-mogli-rivnyatisya-inshi-glava-ugkc> (17.09.2017).

¹⁷⁶Католицький оглядач, «Будьте святыми в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші».

¹⁷⁷Лист до сімей // Цивілізація любові, 53.

¹⁷⁸Лист до сімей // Цивілізація любові, 53.

¹⁷⁹Лист до сімей // Цивілізація любові, 53.

¹⁸⁰Лист до сімей // Цивілізація любові, 54.

матері, бере участь у її житті, співпереживає вагітність та пологи, тоді виховання є передусім обдаруванням з боку обох батьків¹⁸¹. Тоді, за словами Папи Івана Павла II, батьки передають своїй дитині дуже цінний скарб, невимовне багатство – зрілу любов. А новонароджена дитина приносить у світ, у сім'ю новизну почуттів, переживань, радості та щастя. Батьки і дитина взаємно збагачують один одного і вибудовують благодатне середовище для спільного зростання у любові. «Будучи вчителями людськості для власних дітей, вони самі навчаються людськості від них»¹⁸².

Батьки – найважливіші та перші вихователі своїх дітей. Діти вчаться від них говорити, пізнавати світ, спілкуватися з ним. Через образ батька-матері дитина пізнає власну статевість і формує розуміння чоловіка-жінки. Знаємо, що діти виховуються насамперед через приклад власних батьків, тому надзвичайно важливою є поведінка батьків. Недаремно кажуть: «Не виховуйте дітей, вони й так будуть схожі на вас, виховуйте себе».

Важливо також зазначити, що на думку Папи Івана Павла II, «у підсумку, процес виховання приводить до фази самовиховання, яка настає тоді, коли індивід після досягнення певного рівня психофізичної зрілості починає «виховувати себе сам»¹⁸³. Молода людина пізнає світ уже самостійно, знаходить друзів, учителів та наставників у своєму новому середовищі, які мають або позитивний, або шкідливий вплив на його життя. Якщо виховні процеси у сім'ї пройшли позитивно, тобто базовані на культурі спілкування, взаємній повазі та допомозі, щирих, довірливих стосунках, тоді процес самовиховання буде «логічним» продовженням виховання в сім'ї, її розширенням і розвитком углиб. Часто так буває, що діти у цей момент можуть критично оцінювати власних батьків, їх методи виховання, шукати відповіді на запитання, які не отримали у своїй сім'ї.

¹⁸¹ Лист до сімей // Цивілізація любові, 54.

¹⁸² Лист до сімей // Цивілізація любові, 54.

¹⁸³ Лист до сімей // Цивілізація любові, 54.

Навіть у такому випадку процес самовиховання не може бути не позначений виховним впливом, який сім'я і школа має на дітей і підлітків. Навіть коли вони виростають і вирушають у свою власну дорогу, молоді люди залишаються внутрішньо пов'язаними з їх екзистенційним корінням¹⁸⁴.

Окремо варто звернути увагу на четверту Заповідь Божу "Шануй свого батька і свою матір" (Вих 20,12). Вона безпосередньо пов'язана з процесом виховання дитини. Адже не лише діти мають шанувати своїх батьків, а також батьки мають шанобливо ставитися до дитини, визнаючи її як особу, гідну любові, прийняття та поваги. «Принцип віддання шани, визнання і повага, яка належить людині вже через те, що вона людина, складає базову умову для будь-якого автентичного виховного процесу»¹⁸⁵.

3.2. Виховання любові та пошани до батьків

У сучасному словнику української мови слово «пошана» означає - «почуття поваги, що ґрунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого, чого-небудь»¹⁸⁶. Святий Іван Павло II «пошану до батьків» інтерпретує на основі четвертої Божої заповіді, яка звучить «Шануй батька й матір твоїх, щоб тобі добре було і щоб довго ти прожив на землі» (Вих 20, 12).

Батьки - це подружжя, які дають життя дитині, піклуються і виховують її. Добрі діти повинні бути їм вдячні за це з одного боку служіння, а з іншого - покликання. На думку Папи Іван Павло II, пошана тісно переплітається з чеснотою справедливості, але також важко пояснити пошану, у якій відсутня любов, як до Господа так і до ближнього. А хто ж є наш ближній, як не власна родина та батьки¹⁸⁷. У цій четвертій заповіді Божій бачимо, що Господь закликає нас шанувати батьків і дає нам обітницю «буде тобі добре і довго житимеш на землі». І разом з тим,

¹⁸⁴ Лист до сімей // Цивілізація любові, 54

¹⁸⁵ Лист до сімей // Цивілізація любові, 54

¹⁸⁶ Словник Української мови, «Слово - пошана» // Академічний тлумачний словник // <http://sum.in.ua/s/Poshana> (17.11.2017).

¹⁸⁷ Лист до сімей // Цивілізація любові, 49

надзвичайно важливо, щоб дитина вчилася шанувати не лише власних батьків, а й бабусів, дідусів та дорослих. Бо слова «пошана» означає повагу до іншої людини, незалежно від її віку, статі, соціального статусу.

Згідно повчань Отців II Ватиканського собору, першими і головними вихователями дітей є їх батьки¹⁸⁸. Для того, щоб діти отримали справжнє релігійне виховання, в сім'ї повинен панувати дух любові. Адже дитина, навіть дуже малесенька, відчуває любов і вчиться любити від батьків. Любов від ділення множить, і від цього також користають батьки: їх любов до них вертається стократно. Як бачимо, батьки, згідно слів папи Івана Павла II, є єдиними та неповторними вихователями власних дітей. У вихованні нема дрібниць, кожне слово, реакція, вчинок, навіть найдрібніша і найнепомітніша побутова ситуація є уроком в житті дитини. Іван Павло II такими словами згадує свою сім'ю:

По-синівськи цілую поріг сімейного дому, висловлюючи подяку Божественному Провидінню за дар життя, даного мені через моїх батьків, за тепло сімейного гнізда, за любов моїх близьких, яка дала мені відчуття безпеки і сили, навіть тоді, коли доводилося стикатися з досвідом смерті та труднощами повсякденного життя в неспокійні часи¹⁸⁹.

Діти бачать не лише приклад батька і матері, вони бачать стосунки батьків. Недаремно кажуть, що першим правилом батька є любити матір, адже це дає колосальний досвід дітям, як потрібно будувати гармонійні зрілі стосунки.

Батьківство і материнство в світі осіб категорично не обмежується до біологічної функції, до передання життя. Сягає воно набагато глибше – так глибоко, як глибоко мусить сягнути, оскільки той, хто передає біологічне життя, батько чи мати, є особою. Батьківство і материнство в світі осіб – це знамення особливої духовної досконалості. Полягає вона завжди на певному «породженні» в духовному плані, на формуванні душ¹⁹⁰.

¹⁸⁸ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gaudium et spes* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Львів 1996, 287-291.

¹⁸⁹ А. NIEDZWIECKA, «Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Jana Pawła II» // сайт: Profesor, квітень 2018, <http://www.profesor.pl/publikacja,20995,Artykuly,Malzenstwo-i-rodzina-w-nauczaniu-Jana-Pawla-II>.

¹⁹⁰ К. Войтила, Любов і відповідальність, 201.

Коли говоримо про процес виховання дитини, зокрема виховання у них пошани до батьків, розуміємо що перші виховні процеси дитини розпочинаються ще у лоні матері, адже мати впливає на дитя, і дитя впливає на матір. Але разом з тим і батько не має бути байдужим до процесів, які відбуваються в організмі та житті жінки. Батько покликаний бути захистом, опорою та підтримкою дружини, пам'ятаючи про Господа, який скріплює та благословляє сім'ю. Допомога батька важлива на усіх етапах виховання дитини: внутрішньоутробному, раннього дитинства, дитинства та дорослої дитини. У взаємній любові та повазі батьків формується безцінний досвід дитини, який стає її досвідом.

Адже, коли чоловік стає батьком, то в нього проявляється аспект батьківства, який характеризується з боку чоловіка почуттям відповідальності за дитину, а відтак за свою сім'ю. Таким чином батько відчуває необхідність захистити її, при цьому губиться почуття страху та невпевненості, зростає любов та повага до жінки, яка народила йому цю дитину¹⁹¹. Як чоловік, він найперше повинен плекати глибоку повагу до своєї дружини, яка без сумніву є наділена таким самим даром подружньої любові та гідності як особистості: «Ти не її паном, але її чоловіком; не дано тобі її за рабиню, але за жінку... відплачуй їй своєю уважністю до неї і будь вдячний за її любов»¹⁹². У своїй подрузі чоловік повинен вбачати здійснення Божого задуму щодо подружньої любові, яка ґрунтується найперше у глибокій пошані та цілковитій спів дії у вихованні їхніх дітей. Таким чином формується авторитет батька та матері, яких легко шанувати, поважати та виявляти їм знаки особливої любові.

Якщо правдивим є те, що, даючи життя, батьки поділяють творчу роботу Бога, то правдивим також є й те, що виховуючи дітей, вони стають учасниками Його батьківського (і материнського) способу навчання. Згідно зі св. Павлом, Боже батьківство – первісна модель всього батьківства і материнства у всесвіті (Еф 3,14-

¹⁹¹ Духовна велич Львова, «Материнство і батьківство як Божий дар», // Релігійний інтернет-ресурс <http://velychlviv.com/materynstvo-i-batktivstvo-yak-bozhyj-dar/> (20.11.2017).

¹⁹² Лист до сімей // *Спільне добро подружжя і сім'ї*, 25.

15), а особливо людського материнства і батьківства»¹⁹³. «Людська особа завдяки своїй природі вимагає стосунку до іншої особи у взаємній любові. Статі є комплементарними: вони подібні і неподібні водночас; не ідентичні, однак рівні за особовою гідністю; вони рівні, щоб мати змогу розуміти одне одного, а відмінні, щоб взаємно доповнюватися»¹⁹⁴.

«Фундаментальна правда християнства про покликання людини до любові важлива, оскільки любов надає найглибшого сенсу людському життю, вона є умовою збереження гідності людини»¹⁹⁵. На цьому принципі базуватиметься Домашня Церква, християнська сім'я, яка зростає у Божій ласці, любові до всіх її членів та належить до Вселенської Апостольської Церкви. Домашня Церква не є утопією, недосяжною ілюзією, яка доступна лише вибраним, святим. Це запрошення, яке Бог звертає до кожної християнської сім'ї: запросіть Бога у ваші домівки, і Він принесе туди свою благодать. Сім'я покликана зростати у щораз більшому єднанні між собою, який слугує найперше для подругів як заповідь їхнього життя та моральною настановою. А також немов стає для них міцним фундаментом у їхньому щоденному житті, на якому постійно виринає потреба до щораз глибшої єдності між подругами на «всіх площинах - тіл, характерів, сердець, інтелігентності, волі й душі»¹⁹⁶.

На жаль, життя показує нам випадки викривленого, аморального виховання. Діти, які не бачать любові батьків, не відчують поваги до себе від найрідніших, можуть зростати моральними інвалідами, яким важко повірити, поділитися, визнати помилку, попросити вибачення. Замість поваги та пошани до батьків вони можуть відчувати біль, страждання, непростення, непримирення. Адже для того, щоб створити свою сім'ю, стати відповідальним батьком, потрібно простити і прийняти такими як є власних батьків. А це часто буває складно і вимагає особливих зусиль.

¹⁹³ Лист до сімей // Подружній союз, 16.

¹⁹⁴ Священна конгрегація католицького виховання, *Виховні дороговкази в людській любові*, «б.м» 1983, 25.

¹⁹⁵ Кришталь. Г, *Етика статевої і подружнього життя*, 165.

¹⁹⁶ *Сімейне співжиття // Служіння життю*, 25.

«Людина має передусім відкрити в собі “здатність” любити і “потребу” в любові»¹⁹⁷.

Людина не може жити без любові. Людина залишається для себе незрозумілою істотою, її життя позбавлене сенсу, якщо їй не відкриється любов, якщо вона не зустрінеться з любов'ю, якщо не досвідчить її і не вчинить її у якийсь спосіб своєю, якщо не матиме в ній живої участі¹⁹⁸.

«Любов насправді є найбільшою “потребою”, найвищою цінністю в житті людини...Однак, це також і найвразливіша цінність у тому сенсі, що інші потреби, більше залежні від інстинктів, можуть прикрити любов і перешкодити в її повному розвитку»¹⁹⁹. «Цінність самої особи треба чітко відрізнити від різних цінностей, які знаходяться в особі. Цінність особи є пов'язана з цілим буттям особи, а не зі статтю, стать є лише особливістю буття»²⁰⁰.

Не менш важливим періодом в житті особи є період дорослішання. Діти уже навчені пошани до батьків, але батько і мати мають і надалі дотримуватися послідовності у вихованні. Поважати вибір дитини, зокрема професії і стану. «Сім'я дістає притаманний їй характер як спільнота у розуміння християнської сім'ї, свої риси сопричастя, з цього фундаментального сопричастя подружньої пари, яке продовжується у їхніх дітях»²⁰¹.

Знаємо, що неповторною є кожна людина, а також людські стосунки. Якщо говорити про пошану та любов, то особа виявляє її як відповідь на подібні почуття, які отримує від батьків. З батьківської любові народжується багато добра, яке дитина несе у світ. Хто виховав дитину в атмосфері взаємної поваги та культури, не має хвилюватися за свою старість. Діти не залишать свої батьків, коли вони стануть немічними чи хворими. Насіння любові, яке було посаджене в дитяче серце, росте плодами співчуття,

¹⁹⁷ Г. Кришталь, *Етика статевої і подружнього життя*, 165.

¹⁹⁸ Іван Павло II, Апостольське повчання *Redemptor hominis*, Львів 2008, 10.

¹⁹⁹ Г. Кришталь, *Етика статевої і подружнього життя*, 164.

²⁰⁰ К. Войтила, *Любов і відповідальність* / роб. версія перекл. Г. Кришталь, Львів, 87.

²⁰¹ *Лист до сімей // Цивілізація любові*, 10.

милосердя та співпереживання. Ось тому так важливо, щоб дорослі відчували та виявляли до дитини як неповторної особистості велику шану. Адже це створює неповторний виховний дух у сім'ї, який з роками зростить благодатні плоди. «Виховання в любові, це водночас виховання власного духу, власної чуттєвості та власних почуттів» . «І коли Церква проголошує “Шосту заповідь”, вона прагне лише одного: повідомити, що таке любов, яким чином вона може “вдатися” і від чого її слід оберігати!»²⁰².

Окрім початкового виховання та всебічного розвитку дитини, її морального і духовного зростання батьки мають виховати дитину зі свідомістю покликання кожної людини до святості. Батько і мати, освячуючись у щоденному житті через молитву, працю та служіння, дають приклад дітям, що бути святим можна у будь-якому стані і на будь-якій професії. Тоді дитина може свідомо зробити свій вибір: служіння Богові у монаршому, священничому, подружньому чи вільному стані.

Безперечно, сім'я, більш ніж якась інша людська дійсність, є місцем, де особа може існувати “заради себе самої” через щирий дар себе. Саме тому сім'я залишається тою соціальною інституцією, яка не може і не повинна бути замінена, бо вона – «святилище життя»²⁰³.

Батьки є особливими вихователями у житті людини. «Моральні цінності, що їх діти бачать у сім'ї, передаються набагато легше»²⁰⁴. Якими б вони не були, зрілими чи незрілими, добрими чи зі складним характером, їм належить повага. «Наша пошана до батьків проявляється трьома способами: зовнішньою почесною, любов'ю і послухом. Діти завжди повинні ставитися до своїх батьків з великою пошаною»²⁰⁵. Єдиним винятком, коли дітям дозволяється не слухати батьків є те, що батьки радять дитині зробити зло, гріх.

²⁰² А. Ляун, *Любов і партнерство з католицького погляду*, 18.

²⁰³ *Gravissimum educationi*, 11.

²⁰⁴ Священна Конгрегація Християнського Виховання. Виховні дороговкази в людській любові, (1 листопада 1983), 52.

²⁰⁵ Дивенсвіт, «*IV Божя заповідь: «Шануй батька і матір»* // <http://old.dyvensvit.org/articles/2227.html> (13.11.2017).

Також варто зазначити, що на жаль є сумні випадки складних виховних процесів. Батьки бувають не зрілими особистостями, які побудували сім'ю, не розуміючи серйозності рішення. Народження дитини у такому середовищі може сприйматися проблема, зайві клопоти, матеріальні розходи, труднощі, а то й перешкоди на шляху до успішної кар'єри. Така дитина, зростаючи, може відчувати жаль, біль, образу. Вона може не знати, що таке повага, вміння вислухати, допомогти, підтримати. Адже, «чим більше усвідомлення християнських супругів та батьків, що їх “домашня Церква” бере свою участь у житті і місії Вселенської Церкви, тим більше у їх діях розвивається “суть Церкви” та відчуття того, якою гарною річчю є віддача своїх сил на службу Божому Царству»²⁰⁶. Часом потрібно багато років, щоб вилікувати рани дитинства, простити і прийняти власних батьків. Також буває й таке, що конфлікт батьки-діти не загоюється. І сумна старість у таких батьків, вони не відчуватимуть пошани, якої колись не додали дітям. «Тому любов відірвана від почуття відповідальності за особу є запереченням самої себе, є завжди і, як правило, егоїзмом. Чим більше почуття відповідальності за особу, тим більше правдивої любові»²⁰⁷.

Позбутися ран дитинства важко, але можливо. Господь багатий своїм милосердям. Як колись, дві тисячі років тому, він зцілював і гоїв усяку недугу. Так і тепер він може повернути зраненому серцю мир, спокій та щастя. «Повне здійснення ідеалу подружнього життя і, як наслідок, святість та стабільність сім'ї, залежать від формування совісті та плекання цінностей, прийнятих самими батьками протягом усього власного формаційного циклу»²⁰⁸.

Отож, як бачимо, батьки мають змалку зважати на те, як вони ставляться один до одного та до своїх дітей. Бо те, що посаджене в дитинстві, дасть свій плід у старшому віці. «Для того, щоб належно оцінити

²⁰⁶ Іван Павло II, Апостольське повчання *Christifideles laici* [«Покликання і місія мирян»], (30 грудня 1988), 62.

²⁰⁷ Войтила К, *Любов і відповідальність*, 98.

²⁰⁸ Священна конгрегація католицького виховання. *Виховні дороговкази в людській любові*, 52.

те, що вони повинні говорити кожному зі своїх дітей, дуже важливо, щоб батьки спершу шукали Господнього світла в молитві, а також спільно це обговорювали, для того, щоб їхні слова не були ані надто відвертими, ані надто неясними»²⁰⁹. Господь створив людину для щастя та радості, Він хоче, щоб у світі панувала любов та злагода. І дає для цього заповіді та Боже Слово, яке є дороговказом до щастя теперішнього і вічного. «Батько і мати, котрі дали своїм дітям біологічне життя, повинні у свою чергу клопітким зусиллям доповнити своє батьківство духовним материнством і батьківством на шляху виховання»²¹⁰.

У любові весь виховний процес знаходить підтримку і своє остаточне значення зрілого плоду взаємного дару батьків. Через зусилля, страждання і розчарування, які є частиною виховання кожної людини, любов постійно піддається випробуванням. Щоб пройти ці випробування, необхідне джерело духовної сили. Її можна знайти лише в Тому, Хто «возлюбив до кінця» (Ів 13,1)²¹¹.

Як приклад особи, яка піклується своїми батьками, ми можемо взяти самого Ісуса Христа. «Коли ж не вистачило вина, мати Ісусова й каже до нього: «Вина в них нема.» Відрік їй Ісус: «Що мені, жінко, - а й тобі? Таж не прийшла година моя!» (Ів. 2, 10). Але не зважаючи на це, Ісус робить перше своє чудо, де воду перетворює у вино. З цього чуда можемо зрозуміти, наскільки важливі слова для нього його матері. Євангелисти нам передають ще глибше розуміння поваги до матері на основі біблійного уривку: «Бачивши Ісус матір і біля неї учня, що стояв, – а його ж любив він, – мовить до матері: «Жінко, ось син твій.» А тоді й до учня мовить: «Ось матір твоя.» І від тієї хвили учень узяв її до себе.» (Ів. 2, 26,27). Цей приклад Христа є сповнений глибокої свідомої пошани як зрілої Особи, а також є добрим свідченням про вияв власної поваги до будь-кого, тобто осіб старшого віку. Святий апостол Павло навчає: «Діти, слухайтеся в Господі батьків ваших, бо це справедливо» (Еф. 6, 1). «Без любові сім'я не може не

²⁰⁹ Папська рада у справах сім'ї, *Правда про людську статевість та її суть*, 75.

²¹⁰ Войтила К, *Любов і відповідальність*, 201.

²¹¹ *Лист до сімей // Подружній союз*, 16.

те, що жити, зростати й удосконалюватися як спільнота осіб – без любові вона взагалі не є спільнотою осіб»²¹².

З приводу цього Господь навіть дає певні застереження, що хто буде зневажати батьків є негідний називатися сином чи дочкою. «Око, що з батька сміється й погорджує послухом матері, нехай видзьобають його круки, і нехай орли його пожеруть!» (Прип. 30,17) Із біблійних текстів ми бачимо, що неповага - це гріх, який може прирівнюватись до богохульства.

Українська народна мудрість говорить: «Хороші діти – спокійна старість, лихі діти – старість перетворюється в пекло». Люди мають розуміти певну закономірність у стосунках батьки-діти. Адже від того, як батьки ставитимуться до маленької дитини, великою мірою залежить, як уже доросла «дитина» ставитиметься до стареньких батьків. З іншого боку, як тато і мама ставляться до своїх батьків, подібно дитина ставитиметься до них через десятки років.

«Тому найперше в родинному середовищі повинні формувалися такі якості як повага до старших, милосердя, доброта, щирість»²¹³. Формування цих чеснот є певною підвалиною для поваги не лише до батьків, а й до інших людей. Варто також додати, що надмірна прив'язаність до дітей та небажання відпускати їх у самостійне життя має негативний вплив на їх життя. Апостол Павло говорить про це у своєму посланні до Ефесян: «А батьки, – не драгуйте дітей своїх, а виховуйте їх в на поминанні й остереженні Божому!» (Ефес.6, 4). Отож, як бачимо стосунки батьки-діти мають взаємозв'язок та взаємний вплив. Батьки мають поважати дітей, а діти – шанувати батьків, бо це є великим в очах Божих. розуміємо, наскільки важливо, щоб дитина шанувала батьків у очах Божих. З іншого боку, у конфлікті батьки-діти завжди винні батьки, бо часом негативізм дорослих утруднює дитині виконати заповідь пошанування старших.

²¹² *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 18.

²¹³ Український Католицький Часопис, «Повага до батьків» // <http://www.misionar.in.ua/publish/doslidzhennia-i-povchannia/povaga-do-batkiv/> (12.11.2017).

У своєму «Листі до сімей» Папа Іван Павло II пише:

Шануй твого батька і матір", бо для тебе, в певному значенні, вони є представниками Господа. Вони дали тобі життя, впровадили в людське існування в конкретній родині, нації та культурі. Вони, після Бога, перші твої благодійники. Тоді як єдиний Бог добрий, справді є самим Добром, батьки в унікальний спосіб беруть участь в цьому найвищому добрі²¹⁴.

Отже, розуміємо, наскільки важливо вчитися шанувати своїх батьків, адже вони дані людині від Бога, і Господь у своєму Провидінні дав особі саме таких, а не інших батьків. Також варто підкреслити взаємозв'язок пошани та любові. Часом ці почуття вимагають зусиль, адже людина має відмовитися від егоїзму, гордості, щоб віддати іншим добре слово, вчинок²¹⁵.

«Якщо четверта заповідь вимагає виявляти пошану до наших батька і матері, вона ставить цю вимогу заради блага сім'ї. Проте саме з цієї причини вона ставить вимоги і до самих батьків»²¹⁶.

Ця заповідь ще раз пригадує батькам, що вони мають бути такими, щоб їх нащадкам було легко виконати Божий заклик пошанування батька й матері. Отже, як бачимо, пошана в сім'ї пошана має бути щирою та взаємною.

Говорячи про пошанування батьків, маємо звернути увагу на той факт, що для сім'ї є великим щастям і добром бути разом. З цієї єдності та нерозривності подружжя випливає гармонія у вихованні дітей, взаємна любов та пошана, навіть міцність та динамічний розвиток суспільства. «Справді утвердження особи великою мірою пов'язане з сім'єю, а отже, і з четвертою заповіддю. У Божих планах сім'я – перша школа того, як бути людиною»²¹⁷.

Окремо варто також загадати про термін «домашня Церква», «маленька Церква». У християнській традиції Отці Церкви так називали

²¹⁴ «Лист до сімей» // Цивілізація любові, 48

²¹⁵ «Лист до сімей» // Цивілізація любові, 48

²¹⁶ «Лист до сімей» // Цивілізація любові, 49

²¹⁷ «Лист до сімей» // Цивілізація любові, 51

сім'ю, в якій в особливий спосіб живе Христос і провадить усіма її справами.

Для того, щоб виховання було успішним, потрібно, щоб діти шанували батьків, і батьки були авторитетом для дітей.

В основі авторитету лежить довір'я до його досвіду й доброї волі діяти на благо тим, на кого спрямовані й поширюються його впливи. Отже, підкреслюємо довір'я й добровільну, охочу підпорядкованість йому. Де нема такого довір'я й добровільної підпорядкованості, там авторитет втрачає свою силу. Тому там і не може бути жодної виховної роботи»²¹⁸.

Окремо варто додати, що в Україні:

з давніх-давен діяв закон опіки. Він також впливав з природної доброти українця і поширювався на старших у родині, безпомічних, інвалідів, сиріт тощо. У родині культ опіки виражався великою пошаною до старших, а також готовністю членів родини допомагати хворим і немічним²¹⁹.

Діти засвоювали чесноти любові, родинної злагоди, гуртування рідних, родичання, спільне розділення радісних і сумних подій. Тому шанували мову, культуру, родинні традиції, батьківський дім та їх моральні заповіді. Таким чином твориться міцний родинний зв'язок, багатий на все добре, бо «діти, своєю чергою, сприяють зростанню своїх батьків у святості»²²⁰. «Усі разом щиро пробачають одне одному образи, сварки, несправедливості й занедбання обов'язків. До цього спонукає взаємна любов. Цього вимагає і любов Христова»²²¹.

3.3. Моральне та духовне виховання як невід'ємна частина відповідального батьківства.

Відповідальне батьківство є завданням, викликом та способом життя подружжя. У цьому контексті варто згадати два аспекти подружнього

²¹⁸ Іван Гончаренко. *Як виховувати наших дітей*, Вінніпег 1956, 73.

²¹⁹ Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Теоритичні основи педагогіки. Дрогобич 2001, 138.

²²⁰ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gaudium et spes* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Львів 1996, 491 – 620.

²²¹ Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ, «*Виховувати у свободі, правді та любові* // Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіти, Львів 2017, 82.

співжиття, дітородний і об'єднувальний, які не маємо розділяти, коли йдеться про найглибші основи єднання подругів.

Це питання докладно розглядалося у документах Другого Ватиканського Собору, в енциклопедії *Humanae Vitae* ("Людське Життя"), у *Propositiones* ("Пропозиціях") Синоду єпископів 1980 року, апостольському повчанні *Familiaris Consortio* ("Сімейна спільнота") та в інших документах включно з інструкцією *Donum Vitae* ("Дар життя") Конгрегації у справах доктрини віри. Церква навчає моральної істини про відповідальне батьківство та материнство і захищає її від хибних поглядів і тенденцій, що дуже поширені у наш час, - зазначає Папа Іван Павло II у «Листі до сімей»²²².

У моменті подружнього єднання дружина та чоловік покликані дарувати себе один одному, згідно шлюбної присяги любові, вірності, чесності. Цей спосіб повного дарування, віддання себе передбачає одночасно відкритість подружжя до народження нової людини²²³. «Звичайно, взаємний дар чоловіка і дружини не має своєю єдиною метою народження дітей, а за своєю суттю є взаємним спілкуванням любові і життя»²²⁴.

З перших хвилин життя ще в утробі матері закладаються основи виховання дитини. Для неї, зовсім маленької та немічної, важливо, в якій атмосфері живуть батьки, як вони ставляться один до одного та до народження дітей.

Народження дитини є переломним моментом сімейного життя. З'являються нові обов'язки, батько і мати фізично контактують з дитиною та виявляють їй увагу та турботу. Сім'я стає на новий шлях – зростання у батьківстві. Продовжується виховний процес дитини, окрім всебічного розвитку, вона також має отримувати моральне та духовне виховання.

Батьки мають право виховувати своїх дітей відповідно до моральних і релігійних переконань, беручи до уваги культурні сімейні традиції, які сприяють благу і

²²² Лист до сімей // Цивілізація любові, 34.

²²³ Лист до сімей // Цивілізація любові, 36.

²²⁴ Лист до сімей // Цивілізація любові, 36.

гідності дитини; також, щоб належно виконувати свою виховну роль, вони повинні отримувати необхідну підтримку і допомогу від суспільства²²⁵.

У апостольському післясинодальному повчанні Вселенського Архiereя Івана Павла II «Сімейне співжиття», Понтифік зазначає: «Християнське подружжя і сім'я розбудовує Церкву, бо в сім'ї людська особа не тільки народжується і поступово, за допомогою виховання, впроваджується в людську громаду, але, через відродження у хрещенні й виховання у вірі, впроваджується також у сім'ю Божу, якою є Церква»²²⁶. Отже, «як матір Церква хоче бути близькою всім подружжям, які стикаються з труднощами»²²⁷.

Також варто додати, що у справах виховання Церква повинна відігравати непересічну роль. Йдеться не лише проте, що Церква має старатися про моральне і духовне виховання дітей – свого майбутнього. Важливо, щоб дитина разом зі сім'єю була в Церкві: через Святі Тайни, молитву, участь у парафіяльному житті. Так дитина почуватиметься «живою» частиною Церкви, її цеглинкою, клітиною.

В виконанні свого виховного обов'язку Церква, стараючись про всі відповідні підмоги, дбає передовсім про те, що є її властиве, в чому на першому місці стоїть катехитичний вишкіл, що роз'яснює і скріплює віру, кормить життя в душі Христовому, провадить до діяльної і свідомої участі в літургійному таїнстві та пробуджує до апостольської праці²²⁸.

Сім'я відіграє незамінну роль у питанні релігійного виховання, бо сім'я є домашньою Церквою, в якій дитина вперше чує про Бога. Релігійне виховання в сім'ї і катехизація дитини разом з батьками у Церкві роблять сім'ю і дитину в сім'ї справжніми апостолами, місіонерами добра у світі. Якщо є співпраця родини і Церкви, позитивний досвід їх взаємодії, то це буде незрівняним релігійним досвідом дитини. Важливо, щоб батьки не

²²⁵ Інститут Родини та Подружнього Життя Львівської Богословської Академії. *Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II // Папська рада у справах сім'ї: Хартія прав сім'ї*, Львів 2002, 109.

²²⁶ *Сімейне співжиття // Моральний шлях подружів*, 20.

²²⁷ *Familiaris Consortio // Служіння життю*, 17.

²²⁸ *Gravissimum educationi*, 293.

перекладати свої обов'язки морального виховання дитини на священника, катехита, учителя чи вихователя. Католицька школа теж не дасть належного християнського виховання, якщо не буде співпраці з батьками. Тому батьки виховують, а Церква, школа їм допомагають. «Серед основних завдань християнської сім'ї слід виділити церковні завдання, а саме: вона є на служінні розбудови Царства Божого в історії за посередництвом участі в житті та місії Церкви»²²⁹. Як бачимо, релігійне виховання буде викривленим поза Церквою, а успішним, належним, гідним лише у лоні Церкви.

Коли говоримо про сім'ю як домашню Церкву, маємо усвідомлювати, що діти виховуються прикладом батька і матері. Тому якщо молиться з дітьми лише мама, або ходить з дітьми до храму лише бабуся, або до Святого Причастя батьки «висилають» своїх дітей, самі не йдучи, релігійне виховання буде кульгати. «Лише тоді, коли разом з дітьми молиться батько і мати, в серцях дітей залишаються сліди, яких не можуть затерти пізніші події життя»²³⁰.

Церква навчає, що обов'язок духовного формування дитини лежить однаковою мірою на обох батьках²³¹. Хоча знаємо, що дівчатка дивляться на маму, на її релігійність і часом наслідують її. Для хлопця ж важливо мати приклад батька як доброго відповідального християнина, на якого хочеться бути схожим²³². До цього закликає і святий апостол Павло у посланні до Ефесян словами: «виховуйте їх (дітей) у послуші і напоумленні Господньому» (Еф.6,4). Відповідно до цього духовне і моральне виховання в родині включає такі елементи, напрямки, способи:

Навчити дітей віри та молитви; відвідувати храм Божий; приймати Святі Тайни; проводити вечори з дітьми за читанням Святого Письма, Біблії; навчити дітей правильно сприймати життєві труднощі; підготувати до самостійного та

²²⁹ *Сімейне співжиття // Моральний шлях подругів*, 62.

²³⁰ *Сімейне співжиття // Моральний шлях подругів*, 74.

²³¹ «Духовий (духовність) – зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її зв'язаний спільністю ідей, поглядів, і т. ін. нематеріальний, не тілесний, стосується до релігії, церкви належний їм» Великий тлумачний словник української мови / Уклад. І гол. ред. В. Бусел. Київ 2001, с.252

²³² Синод єпископів УГКЦ, *Катехизм Католицької Церкви*, Львів 2002, 351.

подальшого сімейного життя; навчити відповідальності щодо своїх обов'язків та вчинків²³³.

Як уже зазначалося, кожна сім'я є покликаною до розбудови Царства Божого. Ця розбудова є можливою лише у глибокій співпраці з Церквою, адже саме у ній є Божий провід, авторитетний уряд та богонатхненне проповідування Слова Божого. Така співпраця Церкви та родини закладає підвалини правдивого, здорового морально-релігійного виховання. Батьки мають про це пам'ятати, адже передаючи своїм нащадкам дар віри, вони передають незліченне багатство. Про це говорив митрополит Андрей Шептицький, що родинний дім є першою школою дитини, а християнське виховання є найбільшим скарбом, який батьки мажуть передати своїй дитині²³⁴. У цьому питанні не можна підмінити понять, адже діти бачать, чи батьки є практикуючими християнами, чи їх слова не розходяться з діями. Тому найкраще християнське виховання – це жити тим, чого навчаєш, бути «кваліфікованими керівниками»²³⁵. Батьки мають бути для своїх дітей «живим образом таїнства самої ж Церкви», або як ще Папа Іван Павло II називає «мініатюрною чи домашньою Церквою»²³⁶.

Сім'я як домашня Церква є колискою віри, яка, на думку Івана Павла II, мала б плекати моральні чесноти в дітей та навчити їх бути вірними Богові та Церкві²³⁷. Понтифік пригадує, що батьки мають сумлінно виконувати свої християнські обов'язки віри, надії, любові, «бути чистим і остерігатися зла, любити Матір-Церкву, слухати її і голосно визнавати приналежність до неї»²³⁸. Це запрошення показує, що християнська сім'я є

²³³ П. Сахній, *Сім'я як духовний та моральний центр виховання дитини у філософсько-педагогічній концепції Івана Павла II*, [PDF].

²³⁴ Див. Цюпа Л. *Основні принципи процесу християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* / Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету. [Pdf], Львів «б.р».

²³⁵ Г. Кришталь. *Моральне виховання в сім'ї як можливість виходу із антропологічної кризи*, 45.

²³⁶ *Familiaris Consortio* // *Сім'я у таїнстві Церкви*, 62.

²³⁷ Л. Проців. *Родина «домашня Церква» - першооснова виховання молоді / Молодь у Церкві третього тисячоліття. Матеріали 6 сесії Патріаршого все церковного Собору Української Греко-Католицької Церкви. Львів 2009*, 192.

²³⁸ Лист з нагоди першого з'їзду у Львові 8-9 вересня 1990 року організації «Українська молодь Христові» / *Слово святішого Отця Івана Павла II до України*. Львів 2001, 114.

першим і важливим середовищем, в якому дитина зростає у правдах християнської моралі. Родина є особливим місцем, де відбувається «формування у дитини почуття любові до батьків, до Бога, Вітчизни, правдивості, справедливості, чесноти, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення один до одного, благородства та інших чеснот»²³⁹. Як бачимо, родина, збудована на підвалинах Христової віри та Церкви, відіграє провідну та особливу роль у творенні культури способу життя дитини, яку вона понесе у світ і примножить благочестивим життям.

Правди віри, Христова наука називає сім'ю «вогнищем, у якому панує ніжність, прощення, повага, вірність і безкорислива послуга»²⁴⁰ та підносить високо її гідність як особливого місця для формування моральних чеснот особи.

На думку Івана Павла II, Божі заповіді, Закон є критерієм правильності, моральності вчинків людини. Понтифік стверджує це, роздумуючи над словами Христа, які Син Божий часто говорив, коли запитував людей, чи вони знають і в любові виконують Божі заповіді. Папа Римський вважає, що саме Десять Божих Заповідей, Декалог, які Господь дав людям через Мойсея на горі Синай, а також їх належне виконання, є вершиною, кульмінаційною точкою морального кодексу²⁴¹. Отож, «завдяки моральному життю, - говорить Папа Римський Іван Павло II, - відкривається перед кожною людиною дорога до спасіння»²⁴².

Господь кличе кожную людину до святості, запрошує до святості також кожную сім'ю, щоб через плекання моральних цінностей і спільне зростання у любові, правді та інших чеснотах, вона була спільнотою святих.²⁴³ Це одне із провідних завдань сім'ї у контексті відповідального батьківства – давати

²³⁹ Г. Кришталь. Моральне виховання в сім'ї як можливість виходу із антропологічної кризи, 46.

²⁴⁰ Синод єпископів УГКЦ, *Катехизм Католицької Церкви*, Львів 2002, 351.

²⁴¹ Див. *Лист до сімей // Цивілізація любові*, 52.

²⁴² Іван Павло II, Енцикліка *Veritatis splendor* // <http://catholicnews.org.ua/enciklika-ivana-pavla-ii-veritatis-splendor-syayvo-istini> (13.11.2013).

²⁴³ Див. К. Любовицький. *Закоханість в Богові* номер [PDF], 11.

всім членам родини, зокрема, дитині любов і таким чином навчити інших любити та служити потребуючим.

Коли дитина зростає, вона готується до самостійного життя. І якщо її сім'я була і є щасливою, то будуватиме свою сім'ю за прикладом батьків. На цьому етапі важливим кроком у приготуванні до подружнього життя є відвідування курсів для наречених. Під час занять молоді люди можуть отримати поглиблені знання з основ християнської віри, заповідей, що стосуються родинного життя, практичних порад та підказок. «У світлі Нового Завіту можна побачити споконвічний зразок сім'ї, який слід шукати у самому Бозі, у Троїчній таємниці Його життя»²⁴⁴. Також важливою є школа батьківства, на якій говорять про природне планування сім'ї, народження і виховання дітей. На багатьох парафіях визрівають сімейні спільноти, де люди діляться досвідом, спільно шукають відповіді на запитання та ростуть морально та духовно. Важливо, щоб ці спільноти сімей мали духовного провідника, який надаватиме людям пастирську опіку. Недаремно кажуть, що добрий приклад заохочує, тому гарне товариство сімей при парафії, церкві буде натхненням для подальшої молитви, праці, зростання.

«Людське батьківство і материнство, попри свою біологічну подібність до батьківства і материнства інших живих істот у природі, присутньо і унікально подібні до Бога, що становить основу сім'ї як спільноти людського життя, як сопричастя осіб, з'єднаних у любові»²⁴⁵. Як бачимо, родина дає дитині вектор, напрямок розвитку, який вона з роками укріпить своїм життям та вчинками. Тому, виховуючи дітей, важливо також наголошувати на гідності кожної людини, адже людина є важливою не через те, що вона має, що досягнула чи отримала, а через те, ким вона є. Адже знаємо, що людина є даром Божим, улюбленим Божим творінням, яке має невимовну цінність. Навіть якщо у садочку, школі чи інституті дитина

²⁴⁴ Лист до сімей // Цивілізація любові, 6.

²⁴⁵ Лист до сімей // Цивілізація любові, 6.

бачить несправедливість, поганий приклад, зло, все ж у сім'ї вона має бачити інший світ, світ любові, справедливості та миру. У прикладі батьків, як вони ставляться до інших, особа побачить, що існує інший вимір, духовний, в якому є піклування про хворих і старших та безкорисливе служіння людям, зокрема, убогим. «Любов – це давати й отримувати те, що не можна ні купити, ні продати, а лише вільно й взаємно дарувати. Вона спонукає людину реалізуватися у щирому даруванні себе»²⁴⁶.

Зокрема, варто додати, що «виховання любові як самовідданості становить також і необхідну передумову для батьків, які покликанні до того, щоб дати дітям ясне і делікатне статеve виховання»²⁴⁷. Ця тема є непростю для спілкування та пояснення, але важливо, коли дитина почує основи статевого виховання в сім'ї, а не на вулиці, де такі делікатні питання можуть подаватися грубо та викривлено. «Батьківство і материнство людини вкорінене у біології, проте воно водночас виходить поза неї, перевищує її»²⁴⁸. Дитина має почути моральні сторони питання, про створення людини чоловіком і жінкою, що кожна стать є доброю, що особа має право на статеvu недоторканість, що кожен має велику гідність в очах Божих. Тому від батьків великою мірою залежить моральне виховання дітей у питаннях власної статеvості. «Повага до людської гідності невіддільна від дотримання наступного принципу: необхідно, щоб кожен ставився до свого ближнього, без винятку, як до свого другого «я», зважаючи, насамперед, на його життя і засоби необхідні для гідного існування»²⁴⁹.

Не лише брак морального виховання в сім'ї, а часом відсутність батька чи матері через розлучення, заробітки чи інші причини, призводить до внутрішніх зранень дитини, які можуть вилитися у раннє статеve життя, сексуальні залежності чи залежності від порно переглядів. Тому

²⁴⁶ Лист до сімей // Щирий дар себе, 17.

²⁴⁷ *Familiaris consorti* // Виховання суттєвих вартостей людського життя, 49

²⁴⁸ Лист до сімей // Цивілізація любові, 9.

²⁴⁹ Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». Гідність і права людини // http://www.iupax-ugcc.org.ua/topics.php?cat_1=43&cat_2=203&lang=1.

відповідальність на батьках велика, і нехтувати своїми обов'язками – це глибоко ранили своє дитя.

Папа Римський Іван Павло II звертається до християнських сімей, а через них і до цілого суспільства, закликаючи до «впевненого виховання дітей для суттєвих вартостей людського життя»²⁵⁰. Для нього цими суттєвими вартостями є справедливість та свобода, яка породжує шанобливе, гідне ставлення до кожної людини та призводить до безкорисливого служіння іншим²⁵¹. Звертаючись зі своїм словом до молоді, Понтифік наголошує, що свобода вимагає від людини зрілого та відповідального сумління²⁵².

Властиво, істинне християнське виховання є міцно пов'язане з духовним та моральним вихованням. Якщо батьки цього не дали, дитині важко бути жити за Божими Заповідями. Якщо ж дитина отримала в родині гідне моральне та духовне виховання, це стане джерелом її щастя, гармонії, успіху як християнина, так і громадянина держави та суспільства²⁵³.

---

²⁵⁰ *Familiaris consorti* // *Виховання суттєвих вартостей людського життя*, 48

²⁵¹ *Familiaris consorti* // *Виховання суттєвих вартостей людського життя*, 48

²⁵² Й. Хаймик, ЧСВВ. *Приятель молоді* // <https://osbm.lutsk.ua/news/main/177/>.(27.04.2011).

²⁵³ Папська Рада «*Справедливість і мир*», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви* // *Родина як життєва важлива клітина суспільства*, Київ 2008, § 243.

ВИСНОВКИ

Сім'я – це місце, де зростає здорова та щаслива дитина. Разом з тим, сім'я – це територія виховання, на якій батьки стараються про всебічний розвиток свого потомства. Вони є першими і найважливішими вихователями і мають поставитися відповідально до цієї своєї ролі. Батько і мати мають старатися якнайбільше докласти зусиль, щоб їх дитина зростала здоровою, всебічно розвиненою, духовною особистістю. Важливу роль у процесі виховання дитини відіграє приклад батьків. Якщо вони хочуть дати дитині релігійно-моральне виховання, то мають самі стояти на шляху духовного розвитку. Це є формулою відповідального батьківства: хочу виховати дитину, виховую насамперед себе. Адже таким чином особа безболісно отримує християнські принципи життя, міцно стоїть на них, стає «живим» членом Христової Церкви і щаслива, бо вільна від подвійних стандартів.

У цій роботі ми досягнули поставленої мети, а також виконали завдання: визначити суть християнської сім'ї та її виховної ролі, представити її основні засади та принципи. Також у дослідженні підкреслено, що основним завданням сім'ї є взаємна любов, повага, а також народження і виховання дітей. Окремо визначено та окреслено роль батьків у процесі всебічного розвитку особистості дитини. Адже батько і мати мають постійно зростати та укріплюватися у принципах відповідального батьківства, бо є першими, хто передає дитині не лише елементарні вміння, життєвий досвід, принципи поведінки, а й моральні засади, духовні цінності. Батьки мають розуміти, що у великій мірі саме на них лежить відповідальність, якою виросте їх дитина.

Згідно наукових та методологічних принципів у дослідженні було здійснено спробу аналізу поняття, суті та вимірі відповідального

батьківства у світлі науки Католицької Церкви, зокрема на основі документів, виданих під час понтифікату папи Івана Павла II. Детально було розглянуто засади відповідального батьківства. Адже відомо, що це є одним із провідних напрямків вчення Католицької Церкви, яка чуває над чистотою та святістю подружжя, над гідністю дитини, над її правом на належне виховання.

Ще одним завданням даної роботи було підкреслити особливу важливість релігійного та морального виховання, а також показати їх вплив на гармонійний розвиток дитини. Було встановлено, що моральне виховання є фундаментальним, адже на ньому базуються основні принципи, засади поведінки дитини. Якщо з раннього дитинства особа зростає у християнській сім'ї, в атмосфері духа любові, взаємоповаги та взаємодопомоги, а батьки власним прикладом прищеплюють дітям моральні якості, то можемо стверджувати, що дитина виросте зрілим і свідомим християнином, відповідальним громадянином.

Звичайно, батьки мають відповідально виконувати свої обов'язки, щоб сформувані в дитини основні засади моралі, сумління, щоб згодом вона навчалася самотійно давати моральну оцінку своїм вчинкам та притримувалась принципів чесної людини. Отож, моральне виховання є одним з фундаментальних елементів виховання.

Щодо християнського виховання, то у цьому дослідженні виділено питання виховання пошани до батьків. Була спроба окреслити основні моменти четвертої Заповіді Божої та показати, наскільки глибоким є зв'язок батьків та дітей, як вони взаємопов'язані, як переплітаються їх права та обов'язки. Також підкреслено, що заповідь не лише призначена дітям, що вони шанували батька і матір. Четверта заповідь також стосується батьків, щоб вони любили та відповідально виховували власних дітей.

У праці звернено увагу на мету релігійного виховання, адже християнин дбає не лише про теперішнє щастя для себе і своїх рідних, він дивиться у вічність і бажає своїй сім'ї спасіння. За словами Папи Івана Павла II, «сім'я поміщена в центрі грандіозної боротьби між добром та злом, між життям і смертю, між любов'ю та всім тим, що їй протистоїть. Сім'ї доручено боротися і перш за все звільнити сили добра, джерело яких міститься у Христі, Відкупителі людини»²⁵⁴. «Подружня любов звершується у відкритості до іншої особи та у даруванні себе, набираючи форми цілковитого дару, який належить такому життєвому станові»²⁵⁵.

Варто підкреслити, що роль батьків у становленні особистості дитини охоплює її розвиток та виховання на усіх рівнях: фізичному, моральному, духовному. У сім'ї виховуються не лише основи спілкування, діалогу, співжиття, але також вона є школою молитви та віри, в якій дитина отримує досвід знання про Бога, досвід спілкування з Богом.

Згідно навчань документів Католицької Церкви про шлюб та сім'ю, які ми досліджуємо у цій роботі, батьки є першими катехитами для дитини. Саме від них вона отримує загальне уявлення дитини про релігію. У сім'ї дитина має або не має зразок християнського життя.

В процесі дослідження йшлося про те, коли саме, в якій момент розпочинається процес виховання дитини. Опрацьовуючи тематичні матеріали, ми побачили, щоб він розпочинається ще з утробного періоду життя дитини. Емоції та почуття мами, яка носить дитину, атмосфера в сім'ї, стосунки з батьком є першою підвалиною виховання дитини. Приходячи у світ, немовля потрапляє під безпосередній вплив мами і тата, від них походить перше уявлення дитини про батьківство. Знаємо, що важливими є перших три роки життя дитини, бо в цей час закладаються основи її поведінки та характеру. Тому важливим є те, в якій атмосфері народжується

²⁵⁴ Лист до сімей // Наречений з вами, 53

²⁵⁵ Папська рада у справах сім'ї, Правда про людську статевість та її суть, 10.

та зростає особа, навіть найменша деталь у вихованні має великий вплив на життя дитини. Часто батьки хибно вважають, що виховання – це лише слова, настанови, поради. Якщо діти не будуть бачити морального життя батьків, то ці слова будуть лише пустими звуками. Варто додати, що діти чутливі на фальш дорослих, зокрема, батьків. Якщо батько і мати живуть за подвійними стандартами, великі шанси, що діти робитимуть так само.

Одним із завдань цієї роботи було виявити та дослідити вплив релігійно-морального виховання на розвиток особистості. Діти є Божим даром, тому батьки мають це усвідомлювати та старатися відповідально виховати дитину в дусі християнської любові. На цьому наголошують документи Католицької Церкви, зокрема Папа Іван Павло II. Адже для того, щоб виховати дитину свідомим християнином, батьки самі мають бути чеснотливими християнами та давати добрий приклад морального життя. Вони мають молитися за дитину, спільно молитися в родині, старатися сприяти релігійному навчанню, відвідувати з дітьми уроки катехизму.

Отже, у підсумку, можна говорити про те, що сім'я, родина першою і найважливішою школою дитини. Родинна атмосфера відіграє провідну роль у процесі розвитку, формування та становлення особистості. Підвалиною виховного процесу є любов, яка дає батькам силу, мудрість, послідовність відповідально виховувати своїх дітей, а дітям відчиняє двері в щасливе доросле життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Джерела і основна література:

1. Іван Павло II, *Апостольський лист святішого Отця Івана Павла з нагоди марійського року «Mulieris dignitate», про гідність покликання жінки*, Львів 1995.
2. Іван Павло II, *«Лист до сімей»*. Київ 1994.
3. Іван Павло II, Апостольське повчання *Familiaris Consortio*. Кротошин 2008.
4. Іван Павло II, Апостольський лист *Про гідність і покликання жінки*, (15 серпня 1988), Львів 1995.
5. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationi* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Львів 1996, 9-61.
6. Лист з нагоди першого з'їзду у Львові 8-9 вересня 1990 року організації «Українська молодь Христові» / *Слово святішого Отця Івана Павла II до України*. Львів 2001.

Допоміжна література:

1. А. Свідеркувна. *Розмови про Біблію: Старий Завіт*. Львів 2014.
2. Великий тлумачний словник української мови. *«Духовий (духовність) – зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її зв'язаний спільністю ідей, поглядів, і т. ін. нематеріальний, не тілесний, стосується до релігії, церкви належний їм»*. Уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ 2001.
3. Дітріх фон Гільдебрант. *Подружжя: таємниця відданої любові*. Львів 2003.

4. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка / Теоретичні основи педагогіки. Дрогобич 2001.
5. Іван Гончаренко. *Як виховувати наших дітей*, Вінніпег 1956.
6. Іван Павло II, Апостольське повчання *Christifideles laici* [«Покликання і місія мирян»], (30 грудня 1988), Львів 2006.
7. Іван Павло II, Апостольське повчання *Redemptor hominis*, Львів 2008.
8. II Ватиканський Собор, Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* [«Радість і надія»], (7 грудня 1965) // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети*,
9. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gaudium et spes* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Львів 1996, 491 – 620.
10. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationi* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Львів 1996, 9-61.
11. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationi* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації*. Львів 1996, 287-291.
12. Інститут Родини та Подружнього Життя, Бюлетень № 1, Львів 2000.
13. К. Любовицький. *Закоханість в Богові* номер [PDF], 11.
14. Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ, «*Виховувати у свободі, правді та любові*» / *Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіту*, Львів 2017, 82.
15. Кришталь Галина, *Етика статевої і подружнього життя*, Львів 2009.
16. Л. Проців. *Родина «домашня Церква» - першооснова виховання молоді / Молодь у Церкві третього тисячоліття. Матеріали 6 сесії Патріаршого все церковного Собору Української Греко-Католицької Церкви*. Львів 2009.

17. Лев XIII, *Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю*, Львів 2002.
18. Лісовська Наталія, «Виховання любови» // *Вісник Інституту родини та подружнього життя УКУ №5: Сімейні взаємини*, Львів 2006.
19. Ляун Андреас, *Любов і партнерство з католицького погляду* / перекл. А. Шрамко, Стрий 2013.
20. М. Заброцький . *Педагогічна психологія* // Курс лекцій. Київ 2000.
21. Н.Мойсеюк. *Педагогіка* // Навчальний посібник. Київ 2007.
22. О. Яремко. *Образ батьків та образ Бога у студентів* / Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького університету № 5; Сімейні взаємини. Львів 2006.
23. О.Вишневський - О.Кобрій, *Теоретичні основи педагогіки* // Курс лекцій. за ред. Вишневського О. Дрогобич 2001.
24. П. Сахній, *Сім'я як духовний та моральний центр виховання дитини у філософсько-педагогічній. концепції Івана Павла II*, [PDF].
25. Павло VI, Енцикліка *Humanae Vitae*, Львів 2008.
26. Папська Рада «Справедливість і мир», *Компендіум Соціальної Доктрини Церкви*. Київ 2008.
27. Папська рада у справах сім'ї, *Правда про людську статевість та її суть*, «б.м» 1995.
28. С.В. Скрипніков, *Основні принципи католицького сімейного виховання* // «Наука. Релігія. Суспільство», [PDF], «б.м».
29. Святе Письмо / перекл. о. І. Хоменко, Львів 2007.
30. Священна конгрегація католицького виховання, *Виховні дороговкази в людській любові*, (1 листопада 1983), Кротошин 2008.
31. Священна Конгрегація католицького виховання. *Виховні дороговкази в людській любові. Напрямні для статевого виховання.* // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до*

СПИСОК ДЖЕРЕД І ЛІТЕРАТУРИ

- Бенедикта XVI*. Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету 2008.
32. Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм Католицької Церкви*, Жовква 2002.
33. Стрийська єпархія УГКЦ, *Крокуючи до шлюбу*. Дрогобич 2015.
34. Ф. Шпіраго. Католицький народний катехизм // перекл. на укр. о. Ярослав Левицький. Львів 1913.
35. Цюпа Л. *Основні принципи процесу християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* / Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету. [Pdf], Львів «б.р».

Інтернет-джерела

1. А. NIEDZWIECKA, «*Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Jana Pawła II*» 15.12.2019 // <http://www.profesor.pl/publikacja,20995,Artykuly,Malzenstwo-i-rodzina-w-nauczaniu-Jana-Pawla-II> . (30.04.2018).
2. Греко-католицький часопис, «*Християнське виховання дитини в сім'ї*». 10.09.2019. // <http://novazorya.if.ua/19012012/430-2012-01-18-15-15-44> (3.04.2017).
3. Дивенсвіт, «*IV Божя заповідь: «Шануй батька і матір*». 02.05.2019. // <http://old.dyvensvit.org/articles/2227.html> (13.11.2017).
4. Й. Хаймик, ЧСВВ. 17.12.2010 «*Приятель молоді*». // <https://osbm.lutsk.ua/news/main/177/>.(27.04.2011).
5. Дивенсвіт, «*Поради виховання дітей від Блаженнішого Любомира Гузара*» 10.10.2019. // <https://dyvensvit.org/top/1021225/> (30.05.2019).
6. Довідник класного керівника, «*Основи виховного процесу дитини*» // 04.10.2019. <https://books.google.com.ua/books?id=xmNLN8IAGHMC&pg=PA239&lpg=PA239&dqe> (17.11.2018).

7. Духовна велич Львова, «*Материнство і батьківство як Божий дар*», // 22.09.2019. <http://velychlviv.com/maternstvo-i-batkivstvo-yak-bozhyj-dar/> (20.11.2017).
8. Іван Павло II, Енцикліка «*Veritatis splendor*» // 17.08.2019. <http://catholicnews.org.ua/enciklika-ivana-pavla-ii-veritatis-splendor-syaayvo-istini> (13.11.2013).
9. Інтернет-газета, «*Батьки – перші ви вихователі дитячих душ*» 13.07.2019 // http://metoddialogu.blogspot.com/2015/11/blog-post_22.html (22.10.2015).
10. Католицький оглядач, «*Будьте святыми в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші*» - Глава УГКЦ 10.10.2019. // <http://catholicnews.org.ua/budte-svyatimi-v-svoiemu-batkivstvi-shchob-na-vas-mogli-rivnyatisya-inshi-glava-ugkc> (17.09.2017).
11. Католицький оглядач, «*Будьте святыми в своєму батьківстві, щоб на вас могли рівнятися інші*» - Глава УГКЦ 25.10.2019 // <http://catholicnews.org.ua/budte-svyatimi-v-svoiemu-batkivstvi-shchob-na-vas-mogli-rivnyatisya-inshi-glava-ugkc> (17.09.2017).
12. Комісія у справах освіти й виховання УГКЦ, «*Виховувати у свободі, правді та любові. Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіту*» 25.10.2019. // http://ugcc.ua/news/vihovuvati_u_svobod%D1%96_pravd%D1%96_ta_lyubov%D1%96_v%D1%96dbulasya_prezentats%D1%96ya_pershogo_ukrainskogo_vidannya_dokument%D1%96v_tserkvi_pro_shkolu_osv%D1%96tu_%D1%96_vihovannya_78607.html.
13. Комісія у справах родини Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ, «*Відповідальне батьківство та материнство*» 09.10.2019 // <http://rodynaugcc.if.ua/diyalnist/peredshlyubna-katehizatsiya/programa-kursu-peredshlyubnoyi-katehizatsiyi-v-elektronnomu-varianti/vidpovidalne-batkivstvo-ta-maternstvo/>.

СПИСОК ДЖЕРЕД І ЛІТЕРАТУРИ

---

14. Комісія УГКЦ Справедливість і мир. «Гідність і права людини»
09.11.2019 // http://www.iurax-ugcc.org.ua/topics.php?cat_1=43&cat_2=203&lang=1.
15. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я, Від *Humanae vitae* до *Donum vitae*. 15.12.2019. / <http://zdorovia.ugcc.org.ua/vid-humanae-vitae-do-donum-vitae/>.
16. Патріарша катехитична комісія, «Подружжя плідність у любов»
12.11.2019 і // <http://psc.ugcc.org.ua/?p=17247>.
17. Провінція святого Миколая ЧСВВ, *Свята Тайна Подружжя: подружжя у Божому задумі*. 05.05.2019 // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/svyati-tauny/1454-sviata-taina-podruzzhia> (14.04.2015).
18. Релігійний портал «Жива вервиця в світі», «Цінність подружжя»,
16.10.2019. // <http://www.livingrosary.org.ua/family/items/cinnist-podruzzhja.html?page=3> (29.11.2017).
19. Розвиток дитини, *Сім аспектів впливу батька на дитину* 18.10.2019. // <https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/3114/> (12.10.2017).
20. Розвиток дитини. *Вплив батьків на формування дитини* 19.04.2019 // <https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/791/> (27.07.2009).
21. Розіна і Джіно Коста, «І двоє стануть одним» 03.11.2019. // <https://knygy.com.ua/index.php?productID=9789665610519> (12.07.2017).
22. Словник Української мови, «Слово - пошана» 16.10.2019 // Академічний тлумачний словник // <http://sum.in.ua/s/Poshana> (17.11.2017).
23. УГКЦ, *10 порад священика батькам*. 12.11.2019 // <https://cerkva-vnls.lviv.ua/10-porad-batkam-vid-svyashhenika-pro-vihovannya-ditey/>
(31.01.2017).
24. Українська православна церква. *Дитина – дар Божий* 19.04.2019 // <http://alexandriaparhia.org.ua/ru/%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0->

СПИСОК ДЖЕРЕД І ЛІТЕРАТУРИ

- %D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9 (20.09.2007).
25. Український Католицький Часопис, «*Повага до батьків*» 12.11.2019 // <http://www.misionar.in.ua/publish/doslidzhennia-i-povchannia/povaga-do-batkiv/> (12.11.2017).
26. Харківський екзархат УГКЦ, «*Лекції приготування молодих пар до прийняття Святої Тайни Подружжя*» 04.04.2019 // <http://ugcc.kharkiv.ua/lektsiyi-prigotuvannya-molodih-par-do-priynyattya-svyatoyi-tayni-podruzzhzha/> (20.08.2019).
27. Християнин і світ. *Божий дар батьківства та деградація чоловічості*. 14.11.2019 // <http://xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/202-bozhyj-dar-batkivstva-ta-degradacija-cholovichosti> (03.05.2008)

